

Wiejski Uniwersytet Międzypokoleniowy
koncepcja innowacji

Spis treści

1. Opis problematyki i diagnoza grupy testującej.....	3
2. Opis funkcjonalności Wiejskiego Uniwersytetu Międzypokoleniowego (m.in. cel, założenia, etapy wdrażania, liczebność grup).....	7
3. Opis narzędzi, jakie musi posiadać senior prowadzący zajęcia z dziećmi – organizacja zajęć, podział czasowy zajęć, metody aktywizujące dzieci, przykłady metod aktywnych – partycypacyjnych.....	17
4. Wymagania osobowe oraz infrastrukturalne do realizacji projektu, opis zabezpieczeń, sposobu organizacji przestrzeni w gospodarstwie.....	17
5. Opis specjalistów zaangażowanych w projekt.....	19
6. Opis wymagań, jakie muszą spełniać podopieczni by być dopuszczeni do korzystania z danych aktywności.....	19
7. Opis ryzyk, które mogą występować podczas realizacji projektu.....	22
8. Opis materiałów i kosztów koniecznych do poniesienia podczas realizacji projektu.....	23
9. Analiza wyników i doświadczeń z testu.....	24
10. Rekomendacje i zalecenia oraz dodatkowe wskazówki praktyczne.....	25
11. Załączniki:.....	26

Regulamin WUM;

Program metodyczny do przygotowania seniora do roli wykładowcy;

Scenariusze 4 warsztatów tematycznych, które można prowadzić z seniorami i dziećmi.

1. Opis problematyki i diagnoza grupy testującej

Idea Wiejskiego Uniwersytetu Międzypokoleniowego

Wiejski Uniwersytet Międzypokoleniowy to innowacja, która jest odpowiedzią na problemy społeczne środowisk wiejskich związane głównie z: zanikiem dialogu międzypokoleniowego, który jest rezultatem zmiany modelu rodziny z wielopokoleniowej na dwupokoleniową; starzeniem się społeczeństwa w Polsce, a co za tym idzie brak odpowiednich inicjatyw angażujących pokolenie seniorów; zanik relacji społecznych między społecznościami wiejskimi i miejskimi; marginalizację technologiczną osób starszych, która pociąga za sobą zmianę paradygmatu „autorytetu”, „mistrza” - to młodzi dziś mogą uczyć starszych, bo wiedza, którą posiadają (nowe technologie) jest tą, która napędza gospodarkę. Ten ostatni czynnik wpływa oczywiście na dobrostan psychiczny oraz pragnienie bycia potrzebnym u seniorów. Wiejski Uniwersytet Międzypokoleniowy ma zatem na celu przywrócenie rangi wiedzy i doświadczenia pokolenia 60+, stworzenia płaszczyzny dialogu i wymiany wiedzy między pokoleniem dziadków i wnuków, aktywizacji seniorów, w ramach ich naturalnego środowiska życia, wyposażenie seniorów w umiejętności niezbędne we współczesnym świecie.

Idea Wiejskiego Uniwersytetu Międzypokoleniowego jest bardzo powiązana z aktualnym stanem demograficznym społeczeństwa, gdzie ponad 55% stanowią jednorodzinne gospodarstwa domowe, składające się z osób w wieku 65+, które zgodnie z badaniami Głównego Urzędu Statystycznego swój wolny czas spędzają głównie oglądając telewizję (codziennie od 2 do ponad 4 godzin) – ponad 85% badanych. Podobny procent seniorów deklaruje niezadowolenie ze swojego stanu zdrowia, a niemal 95% nie korzysta z internetu i komputera.

Jednocześnie dużą popularnością cieszą się inicjatywy takie jak Uniwersytety Trzeciego Wieku, których jest w Polsce ponad 460. Jednak są one zlokalizowane w ośrodkach miejskich, które ze względu na odległość i zależność osób starszych są dla nich nieosiągalne. Na drugim biegunie tendencji plasują się uniwersytety dziecięce, których jest w Polsce obecnie ponad 100. Te ostatnie też są skupione wokół ośrodków miejskich, a funkcjonowanie jednych i drugich pośrednio wpływa na społeczną marginalizację seniorów z obszarów wiejskich. Nie mają oni bowiem dostępu do tych samych inicjatyw, co ich rówieśnicy z ośrodków wiejskich oraz ze względu na swój styl życia oddalają się społecznie od pokolenia swoich wnuków, które ze względu na marginalizację technologiczną nie uznaje pokolenia „dziadków” za autorytet. To oczywiście tylko jeden z czynników, który wpływa na poczucie odrzucenia u osób starszych oraz ich dobrostan psychiczny i komfort życia.

Podstawowym zadaniem Wiejskiego Uniwersytetu Międzypokoleniowego jest spotkanie pokolenia seniorów z pokoleniem dzieci oraz wzajemna wymiana wiedzy, immanentnej dla przedstawicieli obu grup – edukacja dzieci w zakresie życia wiejskiego, wyposażenie ich w tradycyjne umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym (pieczenie chleba, kiszenie kapusty, przygotowanie pączków), edukacja seniorów w zakresie występów publicznych (to seniorzy będą prowadzić warsztaty z grupami dzieci), aktywnych metod edukacji (sposobów na przekazanie wiedzy w sposób atrakcyjny i dostosowany do wieku i możliwości dzieci) oraz nowych technologii (wysyłanie sms-ów).

Wiejski Uniwersytet Międzypokoleniowy spełnia zatem kilka funkcji:

3

- podtrzymywanie aktywności społecznej seniorów;
- odciążenie opiekunów osób starszych;
- poprawa komfortu życia osób starszych;
- aktywizacja seniorów;
- zapobieganie wykluczeniu technologicznemu osób starszych;
- tworzenie płaszczyzny dialogu międzypokoleniowego;
- tworzenie przestrzeni integracji środowisk wiejskich i miejskich;
- podtrzymywanie tradycji polskiej wsi;
- kształtowanie dobrych, oddolnych praktyk społecznych, mających pozytywny wpływ na środowiska lokalne;
- budowanie autorytetu osoby starszej;
- edukacja dzieci w zakresie umiejętności społecznych i wpływanie na ich proces wychowawczy
- wykorzystanie naturalnego potencjału środowiska wiejskiego;

Otoczenie społeczne innowacji Wiejski Uniwersytet Międzypokoleniowy

Obecne światowe trendy, głównie w krajach wysokorozwiniętych, wskazują niemal modelowe rozwiązania organizacyjne, które pomagają w integracji dzieci i osób starszych – budowanie domów seniora w pobliżu przedszkoli, czy wręcz przedszkola prowadzone przez osoby starsze.

Jedną z pierwszych tego typu inicjatyw było Międzypokoleniowe Centrum Edukacyjne w Providence Moun St. Vincent w Stanach Zjednoczonych, gdzie przy domu seniora zostało założone przedszkole. Aktywność dzieci i seniorów koncentrowała się wokół czasu wolnego, podczas którego wspólnie rysowali, śpiewali, grali na instrumentach, a przede wszystkim rozmawiali i spędzali razem czas. Jak zauważono osoby starsze ożywiały się podczas kontaktu z dziećmi, miały więcej motywacji do działania, budowało się w nich poczucie bycia potrzebnym i odpowiedzialnym za dzieci. Dzieci natomiast zyskiwały opiekę, która jest niemożliwa do osiągnięcia w zwykłym przedszkolu. Ta bardziej przypominała nieformalną opiekę dziadków.

Tego typu rozwiązania to doskonała odpowiedź na problem marginalizacji społecznej osób starszych, dlatego docierają one również do Polski. We Wrocławiu powstaje projekt deweloperski, który zakłada zbudowanie mieszkań społecznych TBS, w których zamieszkają seniorzy, młode rodziny z dziećmi, a w tym samym budynku powstanie przedszkole.

W Warszawie przy okazji świąt Wielkiejnocy odbyło się międzypokoleniowe gotowanie, w którym wzięli udział podopieczni domu dziecka w Pęcharach oraz seniorzy z fundacji Porozumienie bez barier.

Fundacja Rozwoju Dzieci prowadzi program Seniorzy dzieciom, w ramach którego pomaga współtworzyć seniorom i dzieciom lokalną ofertę kulturalno-edukacyjną.

Proponowana innowacja – Wiejski Uniwersytet Międzypokoleniowy czerpie z doświadczenia

powyższych, ale jednocześnie stanowi unikalną propozycję, ze względu na swoje zakorzenienie w lokalnym otoczeniu oraz potencjale konkretnych osób. Wyróżnia ją również to, że jest inicjatywą oddolną mocno zakorzoną w realiach życia mieszkańców wsi, a co za tym idzie ma szansę na wypracowanie rozwiązań najbardziej adekwatnych i dedykowanych danym seniorom, a zatem też najbardziej pomocnych i przynoszących największe rezultaty w poprawie doborstanu osób starszych.

Należy jednak pamiętać, że tego typu innowacja ma tylko wówczas sens, gdy seniorzy zostaną wyposażeni w odpowiednie narzędzia metodyczne, przeszkoleni z metod pracy z dziećmi, tak, by opieka i współbicie z nimi mogło przynieść budujące rezultaty zarówno starszym, jak i dzieciom.

Szkolenia dla seniorów będą odwoływały się do współczesnych trendów edukacyjnych, w których „nacisk postawiony jest na samodzielne działanie i współpracę, na indywidualne doświadczenie i pracę zespołową, na stawianie pytań i wspólne poszukiwanie odpowiedzi, a nie przekazywanie wiedzy, nawet najprostszej ex catedra.

W Polsce tego typu działaniami zajmują się głównie organizacje pozarządowe, wprowadzając czasowe programy aktywizacji osób starszych. Tego typu inicjatywy realizowane są głównie w ośrodkach miejskich. Wciąż jednak brakuje systemowych, oddolnych rozwiązań, które na stałe wpisują się w obraz funkcjonowania życia na wsi i przynoszą stałe rozwiązanie dla jej społeczności, jednocześnie, wykorzystując i czerpiąc z kontekstu kulturowego wsi, wskazując bogactwo doświadczenia wynikającego z modelu tradycyjnego życia wiejskiego.

W proponowanej innowacji chcemy bowiem w maksymalnym stopniu czerpać z dostępnych dla nas zasobów (bliski kontakt z naturą, obecność zwierząt domowych, wiedza seniorów z zakresu tradycyjnych obrzędów, pamięć tradycji) i tylko organizacyjnie i metodycznie wpływać na kształt scenariuszy tak, by ich modele były jak najbardziej zgodne z percepcją i możliwościami poznawczymi dzieci oraz seniorów.

Zastosowanie w scenariuszach zajęć metod wywodzących się z kręgu edukacji alternatywnej wydaje się rozwiązaniem o tyle celowym, że ten rodzaj edukacji nie odwołuje się do wiedzy książkowej, encyklopedycznej, ale do praktycznych umiejętności, pracy zespołowej, a co za tym idzie, rytm każdego zajęcia może być na bieżąco modelowany w zależności od potrzeb, dynamiki grupy i jej potencjału.

A zatem cykl testowania innowacji będzie opierał się na następującym schemacie:

- szkolenie metodyczne i psychologiczne dla seniorów
- próbne warsztaty prowadzone przez seniorów prezentowane przed ekspertami i pozostałymi seniorami
- warsztaty prowadzone przez seniorów dla grupy dzieci

* Diagnostyka grupy testującej

Podstawą diagnostyki grupy testującej była krótka autobiografia, którą przedstawił każdy z jej członków. W poniższych punktach zaprezentowane są najważniejsze ich elementy, które miały wpływ na kształt wstępnej koncepcji realizacji zajęć. Informacje o osobach testujących zostały zakodowane, tak by zachować ich anonimowość.

- **Pani A.** Wiek: 70 lat. Mieszka w tej konkretnej miejscowości od 52 lat, ale urodziła się na terenie tej samej gminy. W młodości pomagała rodzicom w gospodarstwie rolnym. Po ślubie pracowała razem z mężem we własnym gospodarstwie. Obecnie

nadal pracuje, tym razem w gospodarstwie swojego syna. Ma czworo dzieci. Mieszka z rodziną syna, w tym z dwoma wnuczkami. Pozostałe dzieci też założyły własne rodziny i również mieszkają w najbliższej okolicy. Od 4 lat jest wdową.

- **Pani B.** Wiek: 68 lat. Całe życie była gospodynią, zajmowała się dziećmi i gospodarstwem. W tej konkretnej miejscowości mieszka od 48 lat, ale podobnie, jak Pani A., pochodzi z jednej z okolicznych wsi. Miała 4 dzieci, ale jedno z nich zginęło w wypadku. Obecnie ma 5 wnuków. Przed ślubem miała krótki epizod pracy zawodowej. Po zamążpójściu pracowała z mężem we własnym gospodarstwie rolnym. Obecnie mieszka z synem, który ma jedną córkę.
- **Pani C.** Wiek: 72 lata. Mieszka z mężem. Pochodzi z tej konkretnej miejscowości, ale przez dłuższy czas mieszkała w mieście Z w sąsiednim województwie. Miała 2 dzieci, ale jedno z nich już nie żyje. Ma 3 wnucząt – mieszkają wraz z jej córką w mieście Z. W czasie pobytu w mieście Z pracowała zawodowo. Razem z mężem tęsknili jednak za rodzinnymi stronami, dlatego po 30 latach postanowili wrócić. Oboje z mężem są na emeryturze. Nie jest zaskakujące, że podział obowiązków w jej gospodarstwie domowym jest sztywny. Możliwość uczestnictwa Pani w agrotreningach ogranicza zatem fakt, że codziennie musi przygotować mężowi obiad na godzinę 13.
- **Pani D.** Wiek: 79 lat. Wdowa. Ma 4 dzieci, z których każde założyło własną rodzinę. Ma 14 wnuków oraz i prawnuczkę. Pochodzi z sąsiedniej gminy. Pracowała w gospodarstwie rolnym. Mieszka w pobliżu rodziny syna, ale prowadzi niezależne, własne gospodarstwo domowe. Z pozostałych dzieci dwoje mieszka w najbliższej okolicy, a jedno przebywa za granicą. Pani D. stara się korzystać z dostępnej oferty dla seniorów, żeby nie czuć się samotną.

Podstawę grupy testującej innowację będą stanowić 4 osoby wieku senioralnym zamieszkujących jedną z gmin w północnej Małopolsce. Będą to osoby w wieku od 68 do 79 lat, pięć kobiet i jeden mężczyzna. Zgodnie z postulatem seniorów przewiduje się jednak możliwość powiększenia tej grupy w przyszłości. Wydaje się, że wraz z postęпами procesu testowania agrotreningów będzie zwiększać się grono osób nimi zainteresowanych. Szczególnie istotne z punktu widzenia projektu będzie przyciągnięcie mężczyzn.

- Wszystkie osoby, które będą brały udział w testowaniu innowacji pochodzą z miejscowości, w której realizowany będzie projekt bądź z najbliższej okolicy.
- Większość seniorów nie może narzekać na osamotnienie. Wynika to z faktu, że wszyscy z nich mają dzieci i wnuki. Seniorzy mieszkają zazwyczaj z rodziną jednego ze swoich dzieci lub też dzieci z wnukami mieszkają w bliskiej odległości.
- Na zainteresowania seniorów duży wpływ ma praca, którą wykonywali przez całe życie w gospodarstwach domowych. Aktywnością, którą lubi podejmować większość z nich jest praca w ogródku. Dużą popularnością cieszą się także spacer po lesie. Z uwagi na fakt, że w początkowym okresie testowania innowacji grupa zdominowana będzie przez kobiety, większość jej członków będzie wykazywać stereotypowo kobiece zainteresowania takie, jak: szycie, robienie na drutach, uprawa kwiatów, pieczenie ciast, szydełkowanie.

- Osoby starsze przyjmują bardzo silny negatywny autostereotyp, który z pewnością utrudnia podejmowanie im aktywności poza własnym gospodarstwem domowym. Agrotreningi mogą przyczynić się do poprawy sytuacji w tym zakresie.
- W przypadku wielu społeczności wiejskich, poziom aktywności senierek znacznie przekracza zaangażowanie mężczyzn. Potwierdzają to dane zebrane w czasie omawianego tu wywiadu grupowego.
- Ważnym elementem koncepcji Wiejskiego Uniwersytetu Międzypokoleniowego jest założenie, że oferowane przez nie usługi będą stanowić odciążenie dla rodzin i tych ich członków, którzy są najbardziej obciążeni opieką nad niesamodzielnym członkiem rodziny. Przeprowadzony wywiad grupowy wskazuje na potrzebę zniuansowania tego twierdzenia. Osoby starsze, które cieszą się stosunkowo dobrym stanem zdrowia oraz mieszkają blisko swoich rodzin często są bardzo zapracowane i wykonują wiele obowiązków domowych. Wiejski Uniwersytet Międzypokoleniowy może być nie tyle odciążeniem dla rodzin, co dla samych seniorów.
- W czasie wywiadu grupowego uzgodniono, że nie będzie opracowywać się gotowych kompleksowych scenariuszy już na etapie przygotowania innowacji. Uznano, że o wiele korzystniejsze będzie omawianie programów, które powinny być proponowane przez kolejnych ekspertów-trenerów. Z tego względu wstępna wersja koncepcji warsztatów Wiejskiego Uniwersytetu Międzypokoleniowego zawiera jedynie ramowy zarys tematyki kolejnych zajęć.
- Inne ważne ulepszenia koncepcji WUM, które zostały zaproponowane przez seniorów:
  - Przeprowadzenie próbnych warsztatów i zaproszenie do uczestnictwa w niektórych zajęciach dzieci: własnych wnuków oraz dzieci, które będą odwiedzać zagrodę edukacyjną mieszczącą się w tym samym gospodarstwie, w którym będzie testowana innowacja.
  - Wprowadzenia zajęć w godzinach popołudniowych.
  - Odbywanie niektórych zajęć poza terenem gospodarstwa – wyjście z zajęciami do seniorów, którzy ze względu na brak mobilności nie mogą sami w nich uczestniczyć.

2. Funkcjonalność Wiejskiego Uniwersytetu Międzypokoleniowego

Główne założenia **Wiejskiego Uniwersytetu Międzypokoleniowego** opierają się na stworzeniu przestrzeni dla międzypokoleniowego dialogu pomiędzy seniorami a dziećmi. Dialog ten w swym założeniu ma służyć podniesieniu kompetencji dzieci w zakresie rzemiosła tradycyjnego oraz umiejętności społecznych i codziennych oraz mieć terapeutyczny wpływ na grupę seniorów, która poprzez kontakt z dziećmi zostanie zaktywizowana, a co za tym idzie wzrośnie u niej jakość życia. Funkcją innowacji jest również edukacja obu grup w ramach wzajemnego nauczania i poszerzania kompetencji o umiejętności, które są dla każdej z grup immanentne – doświadczenie i wiedza seniorów z zakresu umiejętności tzw. „życiowych” oraz

biegłość dzieci w dziedzinie nowych technologii. Potrzeba bycia autorytetem – u seniorów oraz naturalna ciekawość świata i gotowość do działania – u dzieci.

A zatem cykl testowania innowacji będzie opierał się na następującym schemacie:

- szkolenie metodyczne i psychologiczne dla seniorów
- próbne warsztaty prowadzone przez seniorów prezentowane przed ekspertami i pozostałymi seniorami
- warsztaty prowadzone przez seniorów dla grupy dzieci

Ogniwo w postaci próbnych warsztatów prowadzonych przez seniorów, które zostaną zaprezentowane ekspertom i pozostałym seniorom to bardzo ważny element tego cyklu. Pozwala bowiem na diagnozę wszelkich trudności wynikających z wystąpienia publicznego, korektę dobranych metod edukacyjnych oraz wsparcie psychologiczne.

Cele Wiejskiego Uniwersytetu Międzypokoleniowego

Celem Wiejskiego Uniwersytetu Międzypokoleniowego jest aktywizacja oraz wyposażenie w szereg kompetencji seniorów, co z kolei znacząco wpłynie na jakość ich życia oraz ich dobrostan psychiczny. Z drugiej strony celem innowacji jest również przekazywanie wiedzy z zakresu umiejętności i rzemiosł typowo wiejskich, a co za tym idzie budowanie tradycji w oparciu o model międzypokoleniowej „rodziny”, która dziś jest rzadkością, a ma ogromny wpływ na budowanie osobistych potencjałów zarówno dzieci, jak i seniorów. Bardzo ważnym celem tej innowacji jest również usamodzielnienie obydwu grup, do których jest ona skierowana, w zakresie czynności i kompetencji, wpływających znacząco na proces socjalizacji, u dzieci oraz aktywność społeczną, u seniorów. Pośrednim celem Wiejskiego Uniwersytetu Międzypokoleniowego jest również wykształcenie nowego modelu gospodarstwa wiejskiego, które oprócz swoich podstawowych funkcji pełni również rolę edukacyjną i jest miejscem integracji międzypokoleniowej. To również budowanie dobrych praktyk inicjatyw oddolnych, które mogą na stałe zagościć w społeczności wiejskiej i w przyszłości stać się rozwiązaniem systemowym, które znacząco wpływa na kształtowanie postaw obywatelskich oraz odpowiedzialności za tzw. „małe ojczyzny” i lokalne społeczności.

Etapu wdrażania Wiejskiego Uniwersytetu Międzypokoleniowego

a) faza wstępna

- powołanie rady naukowej Wiejskiego Uniwersytetu Międzypokoleniowego – Rektor ds. merytorycznych (specjalista z zakresu nowych form edukacji), Rektor ds. organizacyjnych (specjalista odpowiedzialny za organizację projektu oraz wymogów infrastrukturalnych)
- określenie ram organizacyjnych Wiejskiego Uniwersytetu Międzypokoleniowego – ilość warsztatów, czas trwania warsztatów, wymogi infrastrukturalne warsztatów, ilość uczestników warsztatów, określenie wieku dzieci biorących udział w projekcie
- określenie ram merytorycznych Wiejskiego Uniwersytetu Międzypokoleniowego – tematyka warsztatów, forma warsztatów – dobór metod edukacyjnych do tematyki
- wyznaczenie harmonogramu Wiejskiego Uniwersytetu Międzypokoleniowego

- określenie i charakterystyka uczestników projektu
- określenie form rekrutacji uczestników
- rekrutacja grup uczestników – wyłonienie chętnych seniorów oraz nawiązanie kontaktu z grupami szkolnymi
- nawiązanie współpracy z osobami prowadzącymi warsztaty – trenerzy, specjaliści
- opracowanie scenariuszy warsztatów
- określenie zapotrzebowania pod względem materiałów potrzebnych do realizacji warsztatów
- zabezpieczenie materiałów do prowadzenia warsztatów – zakup materiałów, określenie ich ilości
- stworzenie regulaminu Wiejskiego Uniwersytetu Międzypokoleniowego

b) faza realizacyjna

- szkolenie seniorów z zakresu metod edukacyjnych
- przeprowadzenie testowych warsztatów na grupie docelowej
- zrealizowanie wybranych tematów warsztatów prowadzonych przez seniorów dla grup dzieci
- bieżąca dokumentacja fotograficzna działań
- ewaluacja każdego z treningów pod kątem trafność zastosowanych rozwiązań
- bieżący kontakt z uczestnikami projektu

c) faza końcowa

- ewaluacja całej innowacji poprzez rozesłanie ankiet wśród uczestników
- opracowanie wyników ankiet
- opracowanie zbioru (katalogu) innowacji, zawierającego wszystkie etapy realizacji, łącznie ze wszystkimi scenariuszami warsztatów oraz wynikami ankiet

Opis metod działania

Wiejski Uniwersytet Międzypokoleniowy choć w swych założeniach jest innowacją mającą na celu wsparcie seniorów oraz odciążenie ich opiekunów, to poprzez swoją formę realizuje postulaty edukacji ustawicznej. Edukacja ustawiczna oznacza trwanie kształcenia przez wiele lat, bez przerwy, przez całe życie. Edukacja ustawiczna to oparta na różnych koncepcjach praktyka edukacyjna, która obejmuje całe życie człowieka. W kontekście WUM mowa jest o edukacji obejmującej okres późnej dorosłości. W kontekście systemu oświaty podlega ona formom kształcenia nieformalnego, nie związanego z żadną instytucją czy

systemem oświatowym. Kształcenie nieformalne to każda działalność edukacyjna organizowana poza ustalonym systemem formalnym. Jest to edukacja pełnowartościowa, uwarunkowana na ogół autentycznymi potrzebami, bezinteresownymi, zawodowymi lub życiowymi. Stanowi ona środek dla indywidualnego lub społecznego rozwoju. Podjęcie kształcenia nieformalnego wynika więc z chęci zdobycia wiedzy i umiejętności, które niekoniecznie muszą być potwierdzane państwowymi certyfikatami.

W kontekście seniorów fakt, że Wiejski Uniwersytet Międzypoklenski realizuje jedną z form kształcenia nieformalnego stanowi jedynie uzupełnienie funkcji opiekuńczej i terapeutycznej w stosunku do seniorów. Niemniej WUM realizuje nie tylko formę jednego z wielu modeli edukacji nieformalnej, ale również czerpie z nowoczesnych form edukacyjnych, które we współczesnej oświacie funkcjonują w zmienionym paradygmacie ucznia i nauczyciela.

Tradycyjne ujęcie akcentowało nauczanie, z pojawiającą się na pierwszym planie rolę nauczyciela (eksperta). Współcześnie ciężar przesuwa się w kierunku uczenia się, akcentując aktywną rolę ucznia. Ta paradygmatyczna zmiana postrzegania edukacji dorosłych łączy się ze zmianą postrzegania starości i roli człowieka starszego w społeczeństwie. Od starości jako okresu odpowiedniego do zabawy, podróży czy uprawiania jakiegoś hobby poprzez traktowanie starości jako samodzielnego okresu życia o szczególnej jakości i szczególnym potencjale po wizję starości jako okresu, w którym seniorzy – ciesząc się pełnią praw obywatelskich – podejmują też (lub kontynuują) obywatelskie obowiązki. Należy pamiętać jednak, że akcent na samodzielne uczenie się osób starszych możemy położyć tylko w przypadku elit. Aktywność pozostałych wymaga wspomagania. Dlatego też Wiejski Uniwersytet Międzypoklenski jest onnowacją, która winna być realizowana na terenach wiejskich, z ograniczonym dostępem do szerokiej oferty edukacyjnej, Klubów Seniora, kół zainteresowań, świetlic środowiskowych. W pracy z osobami starszymi powinno stosować się strategię czterech „P”: protekcji, prewencji, partycypacji i promocji. Protekcja to ochronnowspierające działania na rzecz ludzi starych w ramach polityki społecznej państwa. Prewencja oznacza zapobieganie starzeniu się patologicznemu w wymiarze zdrowotnym i społecznym. Włączenie seniorów w funkcjonowanie społeczeństwa obywatelskiego – to partycypacja. Promocja zaś oznacza zmiany w stereotypowym myśleniu na temat starości, poprzez inicjowanie akcji społecznych, prowadzenie programów edukacyjnych.

Powyższe powinny być realizowane w pełni świadomie i strategicznie, realizując kluczowe w kontekście seniorów cele społeczne takie jak:

- usamodzielnianie, pobudzanie zaradności;
- nauka współczucia w grupie i środowisku;
- utrzymanie wiary w sens życia;
- rozwijanie różnych zainteresowań;
- adaptacja do nowych warunków życia, likwidacja nudy i jednostajnego trybu życia.

W pierwszym przypadku chodzi o ludzi starszych, zainteresowanych uzupełnieniem swoich dochodów. Edukacja może im pomóc w skutecznym pokierowaniu swoim życiem, jak też w nabywaniu odpowiednich technik poszukiwania pracy. W grę wchodzi też uzyskanie nowych,

pożądanych na rynku pracy umiejętności, udoskonalanie starych oraz wykorzystywanie nowych możliwości zarabiania pieniędzy. Drugi typ edukacji wynika z faktu, iż wiele osób pragnie zdobyć umiejętności, które pozwolą na przezwyciężenie codziennych problemów takich jak: zdrowie, finanse czy odżywianie. Potrzeby mogą zmieniać się wraz z wiekiem oraz zależeć od dochodów. Edukacja może dać podstawy, takie jak umiejętność czytania i pisanie czy też znajomość działań z zakresu prewencji zdrowotnej. Umożliwia zatem przejście inicjatywy w rozwiązywaniu własnych problemów, podejmowanie decyzji i dopasowywanie się do zmian życiowych. Trzeci typ edukacji akcentuje ważną rolę, jaką pełnią ludzie starsi w swoich społecznościach, pokazując nie tylko zdolność do uczenia się, lecz również do uczenia innych. Edukacja w zakresie udziału w życiu społecznym daje ludziom starszym możliwość nabycia umiejętności, które mogą być użyteczne w pomaganiu innym. Patrząc szerzej, trzeba stwierdzić, że zdobywanie tych umiejętności daje ludziom starszym siły do pracy na rzecz społeczności. Chodzi tu o pomoc w rozwiązywaniu problemów społecznych i ekonomicznych oraz uwrażliwienie rozmaitych instytucji na te problemy. Punkt czwarty uwypukla rolę indywidualnej nauki, która pomaga ludziom starszym uczynić z późnych lat zwieńczenie całego życia, tym niemniej owoc takiej nauki ma również praktyczne konsekwencje. Edukacja uwalnia ludzi starszych od stereotypów, które ograniczają ich spojrzenie na to, czego mogą dokonać. Dzięki niej zdolni są do wyrażania wartości oraz są lepiej przygotowani do realizacji trzech pierwszych punktów prezentowanej wyżej klasyfikacji.

Zajęcia WUM, odbywające się w gospodarstwie wiejskim są przede wszystkim pomyślane jako atrakcyjna forma spędzania czasu dla seniorów. Będą one urozmaiceniem codziennej opieki na podstawowym poziomie obejmującej pomoc w codziennych czynnościach oraz kontakty z otoczeniem. Szczególnie ten drugi aspekt – aktywizacyjny i integracyjny – będzie miał tu szczególne znaczenie.

Na Wiejski Uniwersytet Międzypokoleniowy można patrzeć także jako na formę profilaktyki zdrowotnej dla osób starszych. Dzięki zapewnieniu kontaktów z innymi ludźmi, a szczególnie spotkaniem z dziećmi oraz aktywnemu spędzaniu czasu będą one pozytywnie oddziaływać zarówno na kondycję fizyczną, jak i psychiczną osób w wieku senioralnym.

W Wiejskim Uniwersytecie Międzypokoleniowym podjęte zostaną dwie formy działań skierowanych do uczestników seniorów, które w sposób kompleksowy wyposażą ich w kompetencje do zostania wykładowcami WUM – szkolenie z zakresu nowoczesnych form edukacji oraz spotkanie z psychologiem, mające formę warsztatów i rozmowy, które mają na celu bezpośrednie wsparcie każdego z seniorów w procesie przygotowania do spotkania/poprowadzenia zajęć dla dzieci w ramach WUM.

Drugą formą działań są warsztaty prowadzone przez seniorów dla dzieci, które zostaną zorganizowane w ten sposób, by seniorzy podczas realizacji mieli poczucie bezpieczeństwa, sprawczości, ale zarazem samodzielności.

Idea wzajemności

Taka forma organizacji zajęć Wiejskiego Uniwersytetu Międzypokoleniowego realizuje ideę wzajemności, które opiera się na następujących czynnikach:

- wzajemne zaangażowanie seniorów i dzieci
- wzajemne spędzenie czasu, poświęcenie sobie czasu

11

- wzajemna uwaga – zarówno dzieci, jak i seniorzy w świetle zaproponowanych aktywności poświęcają sobie nawzajemną uwagę
- wzajemne działanie – wspólne podejmowanie różnych działań nie tylko zbliża, powodując wykształcenie więzi emocjonalnej, ale także wpływa pozytywnie na wszystkich uczestników do tego stopnia, że możemy mówić o tzw. quality time, czyli wartościowym i jakościowym spędzeniu czasu
- wzajemne spędzenie czasu – aktywności zaproponowane w ramach WUM skłaniają zarówno seniorów, ale przede wszystkim dzieci do chwili zatrzymania, wystopowania, oderwania od bodźców zewnętrznych i skupieniu na wykonywaniu prostych, ale nowych dla nich czynności, ma to ogromny wpływ na rozwój dzieci, szczególnie tych ze środowisk miejskich, które ze względu na współczesne tempo życia również podlegają tzw. „przebodźcowaniu”, są narażone na ogromną ilość wrażeń i bodźców zewnętrznych, które nie mają pozytywnego wpływu na ich rozwój

Wykorzystanie potencjału lokalnego w tworzeniu innowacji

Celem innowacji jest maksymalne wykorzystanie potencjału lokalnego, zarówno w kontekście naturalnego środowiska, jak i wiedzy i umiejętności seniorów, rekrutujących się z grupy rolników. A co za tym idzie podniesienie rangi wiedzy, jaką dysponują i przekucia w atuty ich wieloletniego doświadczenia w pracy na roli i gospodarstwie. W obrębie zainteresowań merytorycznych znajdują się zatem tematy związane z: uprawą zboża, hodowlą zwierząt, tradycyjnymi formami konserwowania i przechowywania żywności oraz klasycznymi przepisami kulinarnymi. Wszak te wszystkie obszary wymagają konkretnej wiedzy, którą dysponują seniorzy. I choć wydaje się, że jest to wiedza powszechna, to jednak w konfrontacji z pokoleniem dzieci, wywodzących się z terenów miejskich, staje się wiedzą specjalistyczną. Poprzez warsztaty prowadzone przez seniorów z zakresu powyższej tematyki zmienia się również funkcja rolnictwa z tej związanej z produkcją (uprawą i hodowlą) na funkcję społeczną, integracyjną i kulturotwórczą. W ten sposób gospodarstwo rolne staje się środowiskiem wielofunkcyjnym, pozwala ono bowiem z jednej strony osiągać dochody związane z produkcją rolną, z drugiej zaś, w jego ramach następuje wymiana usług społecznych.

Usługa społeczna jest to czynność, której celem jest zaspokojenie ludzkich potrzeb i nie jest związana z produkcją dóbr materialnych. Usługa społeczna jest świadczona na rzecz indywidualnej jednostki, a przez to wpływa na funkcjonowanie szerszych zbiorowości i grup społecznych. Usługodawcą w tym zakresie mogą być zarówno instytucje publiczne, jak i podmioty prywatne. Z punktu widzenia odbiorców, usługa może być oferowana nieodpłatnie, częściowo odpłatnie lub w pełni odpłatnie. Usługa społeczna ma na celu zwiększenie możliwości i dobrobytu jednostki, jest zorientowana osobowo, ale jednocześnie leży w interesie ogółu. Podstawą usług społecznych są socjalne prawa człowieka (wymienione w Konstytucji RP to: prawo do własności, wolność wykonywania i wyboru pracy, prawo do ochrony warunków pracy, prawo do zabezpieczenia społecznego, prawo do ochrony zdrowia, prawo do pomocy dla osób niepełnosprawnych, prawo do nauki, ochrona rodziny, wolność twórcza i naukowa, bezpieczeństwo ekologiczne, pomoc mieszkaniowa). Świadczenie usług społecznych przyczynia się do wzrostu spójności społecznej i umocnienia więzi społecznych.

W ten sposób można rozumieć ideę rolnictwa społecznego jako rozwój rolnictwa wielofunkcyjnego w wymiarze świadczenia usług z zakresu pomocy społecznej. W innym ujęciu jest to wykorzystywanie zbioru takich praktyk rolniczych, które mogą wpłynąć na poprawę sytuacji życiowej jednostki (lepsze samopoczucie, poprawa stanu zdrowia, włączenie społeczne) poprzez rehabilitację, terapię, edukację i wychowanie, chronione miejsca pracy, pomoc społeczną, resocjalizację, kulturę, rekreację czy wypoczynek.

W świetle powyższej charakterystyki Wiejski Uniwersytet Międzypokoleniowy jest innowacją, która ma szansę zmienić paradygmat życia na wsi, szczególnie w kontekście ludzi starszych lub innych osób, które ze względu na stan zdrowia są wykluczone z prac w gospodarstwie. Tworzy on pozytywny przykład inicjatywy zapewniającej opiekę ludziom, którzy z wielorakich powodów nie biorą udziału w pracach gospodarskich, ale jednocześnie są wychowane i wzrastają w tradycji polskiej wsi.

Wiejski Uniwersytet Międzypokoleniowy wskazuje nowe rozwiązania i formy użytkowania gospodarstwa, łącząc działalność rolniczą, tradycyjne rzemiosło z usługą społeczną. Elementem istotnym w gospodarstwie opiekuńczym jest korzystanie z zasobów gospodarstwa do prowadzenia działań o charakterze terapeutycznym, opiekuńczym i integracyjnym. Celem podejmowanych czynności jest ułatwienie włączenia społecznego osób przebywających w danym gospodarstwie opiekuńczym.

Proponowana innowacja nie jest kopią rozwiązań zagranicznych ani powieleniem już istniejących w Polsce form opieki dla osób starszych. **Wiejski Uniwersytet Międzypokoleniowy można rozumieć jako pewien specyficzny model funkcjonalny gospodarstwa rolnego który możliwy jest do zrealizowania w ramach istniejących uwarunkowań prawnych.** Jest to rozwiązanie, które będzie można z łatwością powielić w skali ogólnopolskiej. Oprócz oparcia go o istniejące przepisy prawne decyduje o tym także druga cecha wypracowanej innowacji – zwrócenie uwagi na wykorzystanie zasobów konkretnych gospodarstw rolnych. Wiejski Uniwersytet Międzypokoleniowy to dostosowany do polskich warunków, specyficzny model funkcjonowania gospodarstwa rolnego, który nie wymaga wielkich inwestycji infrastrukturalnych (wykorzystanie już istniejących zasobów gospodarstwa) oraz posiadania specjalistycznej wiedzy i umiejętności (opracowanie programu zajęć, który będą mogły realizować osoby starsze w oparciu o wiedzę, którą posiadają i przy wsparciu specjalistów-metodyków).

Indywidualizacja wsparcia

Wiejski Uniwersytet Międzypokoleniowy jest nową propozycją w zakresie usług dla osób starszych. W zamierzeniu pomysłodawców innowacji sposób jego organizacji nie odbiega od norm i zasad, które powinny panować w każdej placówce świadczącej usługi społeczne. Jedną z podstawowych zasad dotyczy indywidualizacji wsparcia.

Proponowana innowacja ma przyczyniać się do utrzymania/poprawy zdrowia seniorów poprzez zapewnienie różnego rodzaju aktywności w gospodarstwie rolnym. Oddziaływanie terapeutyczne tych aktywności powinno być obserwowalne zarówno w wymiarze kondycji fizycznej, jak i wymiarze psychicznym. Z tego powodu musi ono być dopasowane do potrzeb i możliwości seniorów.

Poszanowanie wolności

Niezwykle ważnym ich aspektem będzie jednak także aktywizacja osób starszych, która będzie dokonywać się dzięki uczestnictwu w zajęciach w gospodarstwie rolnym. Oczywiście jest, że tego typu działanie muszą opierać się na dobrowolności i poszanowaniu wolności. Osoba starsza musi mieć możliwość wyboru w jakich zajęciach będzie uczestniczyć oraz w jakim zakresie będzie się w nie angażować. Dotyczy to nie tylko zajęć WUM związanych z wykonywaniem potencjalnie uciążliwych prac w gospodarstwie, ale także każdego innego rodzaju zajęć.

Zaangażowanie seniorów w tworzenie oferty

Jednym z przejawów poszanowania wolności i godności osób korzystających z agrotreningów powinno być włączenie ich w tworzenie scenariuszy zajęć. Standardem w gospodarstwach świadczących tego typu usługi powinno być przeprowadzanie wywiadu grupowego lub zajęć warsztatowych inicjujących cykl zajęć WUM. Przykładowy scenariusz takiego spotkania został zamieszczony na końcu niniejszego opracowania. Na kolejnych jego stronach znajdują się także opracowane przez ekspertów i przetestowane scenariusze zajęć. Nie stanowią one jednak zamkniętego katalogu możliwych działań. Każdy ze scenariuszy może podlegać modyfikacjom i ulepszeniom zgodnym z preferencjami osób biorących udział w WUM.

Włączanie seniorów w tworzenie oferty nie oznacza oczywiście ich angażowania jedynie w początkowym okresie wdrażania proponowanych zajęć. Warto na bieżąco zbierać ich opinie i monitorować zadowolenie z zajęć. Monitoring rozumiany jest przy tym nie jako narzucony z zewnątrz obowiązek i sztywny system zbierania danych, ale raczej jako postawa charakteryzująca się otwartością i gotowością do wysłuchania opinii osób korzystających z opieki. Każdy z proponowanych tu scenariuszy zajęć zawiera kilka propozycji metod, które mogą wykorzystane do ich realizacji, zarówno praktycznych, jak i odnoszących się do sposobu podawania, formułowania wiedzy. Są one zatem zróżnicowane, głównie ze względu na stopień i konieczność zaangażowania przez seniorów i każda z metod może być fakultatywna w realizacji poszczególnych scenariuszy.

Monitoring może być przeprowadzony nie tylko za pomocą wywiadów grupowych, ale także przy użyciu indywidualnych rozmów, obserwacji (uczestniczącej bądź nieuczestniczącej) itp. Z uwagi na zbiorowy charakter agrotreningów wydaje się jednak, że wywiady grupowe i wszelkie metody warsztatowe będą się tu sprawdzać najlepiej. Pozwalają one na zebranie interesujących nas danych, ale jednocześnie pełnią funkcję czynnika integrującego grupę oraz dają jej członkom poczucie realnego wpływu na przebieg warsztatów.

Działanie według planu

Czas spędzany w ramach WUM powinien płynąć według rytmu życia charakterystycznego dla gospodarstwa rolnego. Oczywiście jest, że nie będzie możliwe szczegółowe zaplanowanie każdej spędzanej w nim chwili. Niemniej jednak zajęcia w ramach gospodarstw wiejskich powinny odbywać się według z góry zaplanowanego porządku. Konieczna jest znajomość potrzeb osób biorących udział w WUM oraz określenie efektów, które będzie się chciało osiągnąć poprzez ich przeprowadzenie.

Jak zostało to wspomniane powyżej, osoby prowadzące gospodarstwa lub będące przedstawicielami podmiotów organizujących WUM nie będą miały zazwyczaj specjalistycznego przygotowania. Tym bardziej ważne będzie wyposażenie ich w gotowe

wzorce, narzędzia i scenariusze zajęć, które będą mogli samodzielnie realizować w swoich gospodarstwach. Rolę takiego „narzędziownika” powinno spełniać niniejsze opracowanie.

Zakładane rezultaty

Oczekiwane rezultaty procesu testowania i przygotowania innowacji można podzielić na dwie grupy. Po pierwsze, będą to konkretnie wypracowane produkty. Po drugie, oczekuje się, że osiągnięte zostanie określone pozytywne oddziaływanie na seniorów, którzy wezmą udział w testowaniu innowacji. Po trzecie, będzie to oddziaływanie na otoczenie społeczne, instytucje i organizacje świadczące usługi do seniorów. Oczekuje się także oddziaływania na rolników, którzy mają potencjał do wprowadzenia agrotreningów w swoich gospodarstwach – zwłaszcza osoby prowadzące zagrody edukacyjne i/lub agroturystykę. Przykład udanego testowania tego typu innowacji oraz udostępnienie im gotowych scenariuszy zajęć może ułatwić im podjęcie decyzji o stworzeniu oferty dla osób w wieku senioralnym.

Produktem, który powstanie dzięki testowaniu innowacji będzie koncepcja agrotreningów. Składać będą się na nią:

- Scenariusze warsztatów z nowoczesnych metody edukacji oraz szkolenia psychologicznego (scenariusz wywiadu grupowego oraz wytyczne odnośnie jego realizacji i analizy zebranych danych)
- Scenariusze 4 warsztatów tematycznych. Będą to instrukcje prowadzenia zajęć z przez seniorów, skierowanych do dzieci, które będą mogły być wdrażane w ramach inicjatyw polegających na łączeniu działalności rolniczej, opiekuńczej i edukacyjnej
- Dziennik aktywności - narzędzie, które posłuży do monitorowania procesu testowania innowacji. Dzięki zebranym w nim danym możliwe będzie opracowanie szczegółowego scenariusza zajęć prowadzonych w ramach WUM. Narzędzie to będzie jednak także użyteczne dla osób lub organizacji, które w przyszłości będą wdrażać WUM. Będzie ono mogło być wykorzystywane nie tylko do monitoringu, ale także włączania seniorów w tworzenie programu zajęć.

Produkty zostały opracowane na etapie przygotowania innowacji i stanowią część niniejszego opracowania. Na wstępnym etapie prac przygotowano jednak jedynie ramowy zarys scenariuszy zajęć. Ich pełna wersja zostanie opracowana na etapie testowania innowacji. Przyjęcie takiej strategii wynika z dwóch przesłanek. Po pierwsze, scenariusze będą w dużej mierze opracowywane przez trenerów prowadzących kolejne warsztaty. Na wstępnym etapie niezbędne są jedynie ogólne założenia, a sam przebieg warsztatów powinien zostać określony w czasie testowania innowacji. Po drugie, już wstępny wywiad grupowy z seniorami, którzy będą brać udział w testowaniu innowacji pokazuje, że scenariusze będą poddawane znaczącym modyfikacjom. Osoby biorące udział w testowaniu WUM mają dużo własnych pomysłów oraz chęć włączać się w kształtowanie programu zajęć, o ile oczywiście stworzy im się taką możliwość. Więcej na temat zgłaszanych propozycji ulepszeń można dowiedzieć się z raportu z wywiadu grupowego, który jest drugim produktem wypracowanym na etapie przygotowania innowacji.

Jeśli chodzi o oddziaływanie innowacji na seniorów biorących udział w jej testowaniu oraz ich otoczenie społeczne, to przeprowadzona diagnoza nakazuje oczekiwać rezultatów w następujących obszarach.

- Aktywizacja seniorów, zwiększenie ich aktywności podejmowanej poza własnym gospodarstwem domowym,
- Integracja seniorów w społeczności lokalnej,
- Utrzymanie lub poprawa stanu zdrowia i kondycji psychicznej,
- Ociążenie rodzin, w których istnieje konieczność zapewnienia opieki osobie niesamodzielnej,
- Poprawa funkcjonowania rodzin,
- Wytchnienie dla tych seniorów, którzy są obciążeni obowiązkami domowymi,
- Poprawa wizerunku seniora na obszarach wiejskich.

Dalekosiężnym oczekiwanym rezultatem jest poprawa jakości życia na obszarach wiejskich. Należy zwrócić tu uwagę, że nie chodzi o poprawę życia jedynie seniorów, ale o oddziaływanie na całe społeczności lokalne. Jak pokazują doświadczenia zagraniczne, istnieje związek pomiędzy dostępnością usług społecznych dla seniorów, osób z niepełnosprawnościami czy innych przedstawicieli innych grup zagrożonych wykluczeniem a jakością życia całej społeczności. WUM ma się przyczynić do rozwoju usług społecznych na obszarach wiejskich w ogóle. Będą one miały także inne pozytywne oddziaływanie na społeczności lokalne. Usługi społeczne mogą generować miejsca pracy oraz stwarzać dodatkowe źródła dochodu dla rolników i/lub członków ich rodzin. Usługi społeczne mogą być szczególnie dobrym pomysłem na działalność dla gospodyń wiejskich, które często nie podejmują aktywności zawodowej poza domem. Nie figurują one w statystykach, jako osoby bezrobotne, co w dużej mierze jest przyczyną kreowania zjawiska ukrytego bezrobocia na obszarach wiejskich. Rozwijanie usług społecznych dla osób wieku senioralnym może zatem przyczyniać się do ich aktywizacji zawodowej. Praca związana z opieką, w której wykorzystywane są zasoby gospodarstwa może być także dobrym pomysłem na działalność dla młodych ludzi na obszarach wiejskich.

3. Opis narzędzi, jakie musi posiadać senior prowadzący zajęcia z dziećmi

Seniorzy biorący udział w innowacji na etapie jej testowania powinni zostać wyposażeni w narzędzia, które w kontekście tego projektu stanowią sumę kompetencji społecznych, które pozwolą im w sposób komfortowy przeprowadzić zajęcia z dziećmi. Aby to się jednak stało należy uświadomić sobie kilka podstawowych faktów, związanych ze zmianą systemu edukacji oraz paradygmatu mistrz-uczeń, który od momentu gwałtownego rozwoju technologicznego nie funkcjonuje już w obrębie zestawienia osoba starsza – dziecko. Seniorzy muszą zatem zostać zaznajomieni z:

- nowymi formami edukacyjnymi – metody aktywne, stawiające dziecko w pozycji partnera a nie biernego odbiorcy wiedzy
- możliwościami czerpania informacji za pośrednictwem internetu – świadomość, że współczesne dzieci korzystają w pełni z dobrodziejstw sieci pozwoli na lepsze, bardziej atrakcyjne przygotowanie poszczególnych scenariuszy zajęć, w taki sposób, aby zawierały wiedzę niedostępną w internecie np. sekretne receptury, tradycje przekazywane z pokolenia na pokolenie ustnie etc.
- technikami psychologicznymi, które można podzielić na wspierające: metody, zwalczania stresu, techniki autoprezentacji, modulacji głosu, odpowiedniej – komunikującej postawy ciała; oraz na czynne, takie jak: odpowiednia komunikacja np. dotycząca delegowania zadań, informowania o upływie czasu, kontrakt na początku warsztatów, metody egzekwowania wcześniej ustalonych zasad.

Powyższe narzędzia zostaną zaprezentowane oraz przetestowane podczas szkoleń z nowoczesnych form edukacji oraz szkolenia psychologicznego. Ponadto będą one na bieżąco modyfikowane oraz dostosowywane do dynamiki grup dzieci oraz potrzeb seniorów podczas zajęć.

Każdy senior podczas swojego warsztatu będzie miał wsparcie organizacyjne, merytoryczne i emocjonalne ze strony organizatorów innowacji, a on sam będzie najważniejszym ogniwem zajęć, prezentującym wiedzę specjalistyczną.

4. Wymagania osobowe oraz infrastrukturalne do realizacji projektu.

Aby zrealizować projekt Wiejski Uniwersytet Międzypokoleniowy powinny zostać spełnione następujące wymogi infrastrukturalne i osobowe:

- wiejskie gospodarstwo wielofunkcyjne, najlepiej posiadające zarówno hodowlę zwierząt, jak i uprawy roślin
- w gospodarstwie powinna znajdować się kuchnia mogąca pomieścić przynajmniej 30 uczestników lub inne miejsce wyposażone w podstawowe sprzęty kuchenne oraz dostęp do wody
- kuchnia powinna być dostosowana zarówno do użytkowania przez dzieci – stoły o odpowiedniej wysokości, bezpieczne narzędzia kuchenne, małe fartuchy, wałki do ciasta, plastikowe bezpieczne miski
- ze względu na seniorów w kuchni powinno znajdować się odpowiednia ilość miejsc siedzących.,
- należy pamiętać, aby zabezpieczyć podłogę tak, by uchronić uczestników przed potencjalnym poślizgnięciem
- ze względu na obecność dzieci należy zabezpieczyć odpowiednią ilość ręczników papierowych oraz naczyń jednorazowych

- podczas realizacji innowacji w gospodarstwie powinien być obecny Rektor ds. organizacyjnych, osoba zarządzająca miejscem oraz przynajmniej jeden asystent
- należy pamiętać, aby odpowiednio zabezpieczyć dostęp do zwierząt znajdujących się w gospodarstwie
- ważne jest, aby w gospodarstwie wyznaczyć specjalne ścieżki do poruszania się zarówno przez seniorów jak i dzieci
- inicjator przedsięwzięcia – rolnik posiadający dostęp do zaplecza gospodarskiego – ogród, kuchnia dostosowana do obecności dzieci i grup co najmniej 20-osobowych – osoba prywatna lub posiadająca osobowość prawną; może być to również przedstawiciel instytucji takiej jak: wiejski ośrodek kultury, gminny ośrodek kultury, nauczyciel – w drugim przypadku osoba ta musi mieć możliwość podjęcia preztrzeni an realizację projektu od lokalnych rolników
- specjaliści merytoryczni – specjalista ds. nowoczesnych form edukacji – osoba odpowiedzialna za stworzenie wraz z seniorami programu zajęć WUM oraz dbająca o dokumentację oraz stronę merytoryczną projektu; psycholog – specjalista odpowiedzialny za wsparcie dla seniorów oraz inicjatorów projektu na wszystkich etapach realizacji projektu

5. Opis specjalistów zaangażowanych w projekt

Specjaliści zaangażowani w projekt to osoby mające parktyczne doświadczenie zarówno w dziedzinie nowych form edukacyjnych, jak i osoby o przygotowaniu psychologicznym. Taki dobór specjalistów sprawia, że wiedza merytoryczna przekazywana przz seniorów zostanie uporządkowana zgodnie z obowiązującymi światowymi trendami edukacji, ale i seniorzy będą się czuć komfortowo w przygotowaniu jej. Ważne jest, aby specjaliści zaangażowani w projekt mieli indywidualne podejście do każdego z seniorów i uwzględniali osobowe cechy charakteru, ograniczenia oraz zalety poszczególnych uczestników.

Specjalista ds. nowoczesnych form edukacji – osoba posiadająca doświadczenie w świadczeniu i organizacji usług edukacyjnych wykraczających poza systemowe formy edukacji. Tu nie powinniśmy szukać ani wśród nauczycieli, ani wśród osób na co dzień zajmujących się pracą z seniorami ani wśród teoretyków nauczania. Bardzo często osoby posiadające pożądane kwalifikacje rekrutują się spośród organizacji pozarządowych, świadczących i realizujących oddolne inicjatywy mające na celu integrację międzypokoleniową, podniesienie jakości edukacji czy wyrównywanie szans w dostępie do wiedzy. W projekcie Wiejski Uniwersytet Międzypokoleniowy specjalista ds. nowoczesnych form edukacji pełni funkcję szkoleniowca, który zapozna i przeciwiczy z seniorami ich indywidualne scenariusze zajęć, a także zaproponuje ciekawe i łatwe w zastosowaniu rozwiązania ułatwiające i porządkujące prace seniorów. Tu warto podkreśli, że specjalista nie może i nie powinien narzucać seniorom rozwiązań wymagających od nich dodatkowego zdobywania wiedzy, pownien bazować raczej na ich indywidualnej wiedzy, naturalnych predyspozycjach i proponować metody proste i dostępne dla każdego.

Psycholog – rola psychologa w realizacji innowacji Wiejski Uniwersytet Międzypokoleniowy

jest kluczowa na samym początku testowania innowacji i polega ona głównie na przygotowaniu seniorów do potencjalnie dla nich stresującej sytuacji, jaką jest wystąpienie publiczne. W tym delikatnym procesie psycholog powinien zwrócić uwagę na wszelkie nawet najmniejsze oznaki dyskomfortu seniorów i próbować je rozwikłać. Ważne jest, aby psycholog odpowiedzialny za przygotowanie seniorów miał doświadczenie w pracy z osobami starszymi i zdawał sobie sprawę z pewnych mechanizmów zachowań typowych dla osób starszych jak: niska motywacja, niska samoocena, brak mobilizacji życiowej.

6. Opis wymagań, jakie muszą spełniać podopieczni, aby być dopuszczeni do korzystania z aktywności.

Bezpośredni uczestnicy innowacji to seniorzy z terenów wiejskich oraz dzieci w wieku 7-10 lat z terenów miejskich. Dobór uczestników będzie prowadzony poprzez dobrowolną chęć udziału w projekcie oraz indywidualne zgłoszenia seniorów, nie będzie prowadzona rekrutacja jakościowa, polegająca na sprawdzaniu umiejętności i kompetencji seniorów, zostaną one wypracowane w trakcie szkoleń.

Dzieci biorące udział w projekcie będą rekrutowane za pośrednictwem szkoły i nauczycielek, które wspólnie z rodzicami podejmą decyzję o udziale dzieci w projekcie. W tym wypadku ważne jest, aby nauczyciele i opiekunowie byli obecni podczas zajęć razem z dziećmi i brali aktywny udział w warsztatach.

Uczestnicy

a) odbiorcy

- seniorzy – osoby w wieku 60 + rekrutujące się z wiejskich społeczności, mężczyźni i kobiety; osoby nieaktywne zawodowo, emeryci, osoby, które ze względu na stan zdrowianie mogą w pełni uczestniczyć w pracach rolniczych i gospodarskich; starsze osoby, których dzieci i wnuki wyjechały do miasta, do testowania innowacji zgłosili się następujący seniorzy:

Podstawę grupy testującej innowację będzie stanowić 6 osób wieku senioralnym zamieszkujących jedną z gmin w północnej Małopolsce. Będą to osoby w wieku od 62 do 79 lat, pięć kobiet i jeden mężczyzna. Zgodnie z postulatem seniorów przewiduje się jednak możliwość powiększenia tej grupy w przyszłości. Wydaje się, że wraz z postępami procesu testowania agrotreningów będzie zwiększać się grono osób nimi zainteresowanych. Szczególnie istotne z punktu widzenia projektu będzie przyciągnięcie mężczyzn. Wszystkie osoby, które będą brać udział w testowaniu innowacji pochodzą z miejscowości, w której realizowany będzie projekt bądź z najbliższej okolicy. Większość seniorów nie może narzekać na osamotnienie. Wynika to z faktu, że wszyscy z nich mają dzieci i wnuki. Seniorzy mieszkają zazwyczaj z rodziną jednego ze swoich dzieci lub też dzieci z wnukami mieszkają w bliskiej odległości.

Na zainteresowania seniorów duży wpływ ma praca, którą wykonywali przez całe życie w gospodarstwach domowych. Aktywnością, którą lubi podejmować większość z nich jest praca w ogródku. Dużą popularnością cieszą się także spacer po lesie. Z uwagi na fakt, że w początkowym okresie testowania innowacji grupa zdominowana będzie przez kobiety, większość jej członków będzie wykazywać stereotypowo kobiece zainteresowania takie, jak:

zajęcia kulinarne, uprawa kwiatów, pieczenie ciast. Osoby starsze przyjmują bardzo silny negatywny autostereotyp, który z pewnością utrudnia podejmowanie im aktywności poza własnym gospodarstwem domowym. Zajęcia WUM mogą przyczynić się do poprawy sytuacji w tym zakresie.

Ważnym elementem koncepcji WUM jest założenie, że oferowane przez nie usługi będą stanowić odciążenie dla rodzin i tych ich członków, którzy są najbardziej obciążeni opieką nad niesamodzielnym członkiem rodziny. Przeprowadzony wywiad grupowy wskazuje na potrzebę zniuansowania tego twierdzenia. Osoby starsze, które cieszą się stosunkowo dobrym stanem zdrowia oraz mieszkają blisko swoich rodzin często są bardzo zapracowane i wykonują wiele obowiązków domowych. Zajęcia WUM w tym kontekście mogą być nie tyle odciążeniem dla rodzin, co dla samych seniorów.

W czasie wywiadu grupowego uzgodniono, że opracowywane na etapie przygotowania innowacji scenariusze, będą podlegały zmianom i konsultacjom, w których wezmą udział seniorzy. Dzięki temu zaproponowane zajęcia będą dla nich komfortową formą spędzenia czasu, gdyż nie będą wymagały dodatkowych nakładów wiedzy, a co za tym idzie będą one dużo bardziej atrakcyjne w odbiorze przez dzieci.

- dzieci w wieku 7-10 lat; dziewczynki i chłopcy, grupy szkolne (klasy) ze szkół wiejskich i miejskich, wybór dzieci w wieku wczesnoszkolnym wynika z faktu, że są one na etapie socjalizacji, która uwzględnia autorytet dorosłego, a tym bardziej seniora, a nie tylko grupy rówieśniczej, a ponadto charakteryzują je następujące cechy dojrzałości szkolnej:
  1. Są wystarczająco na swój wiek rozwinięte fizycznie i ruchowo, przy czym opanowały już w pewnej mierze precyzyjne ruchy rąk i palców niezbędne przy pisaniu.
  2. Mają dość duży wiedzy o świecie orientacje w bliskim otoczeniu.
  3. Potrafią się porozumieć z dorosłymi i rówieśnikami za pomocą mowy potocznej zrozumiałej dla odbiorcy.
  4. Są zdolne do działania intencjonalnego, tj. podejmującą czynności zmierzające do określonego celu i wykonują je do końca.
  5. Przejawiają w zachowaniu swym określony stopień socjalizacji, tj. liczą się nie tylko z własnymi chęciami i życzeniami, lecz także uwzględniają życzenia rówieśników.
  6. Potrafią z kolegami zgodnie współpracować i podtrzymywać z nimi przyjazne kontakty, jak również wykonują polecenia dorosłych, skierowane do całej grupy dzieci.
  7. Potrafią opanować swoje emocje, a więc powściągnąć gniew i złość, lęk i obawę, a w każdym razie nie uzewnętrzniają gwałtownie i w niepojętym sposób swych stanów uczuciowych.
- nauczyciele i opiekunowie dzieci

b) organizatorzy/autorzy innowacji – rolnicy oraz mieszkańcy wsi, posiadający zaplecze gospodarcze – uprawy rolne i hodowle

A zatem wymagania, które muszą spełniać bezpośredni uczestnicy projektu wiążą się przede wszystkim z ich wolą uczestnictwa w projekcie, deklaracji poświęcenia swojego wolnego czasu oraz gotowości do zaangażowania. Wymagania te nie tworzą zatem swojego rodzaju progu kompetencyjnego, który jest niemożliwy do przekroczenia przez seniorów. Są one raczej sumą uczuć, które decydują o otwartości na udział w projekcie, gotowości do podjęcia działania, uczestniczenia w szkoleniach. Co ważne, podobnie jak w innych formach edukacji ustawicznej, seniorzy przystępując do projektu przystają na pewien rodzaj umowy, opartej na zaufaniu, która wymaga od nich pozytywnego podejścia do proponowanych aktywności, aktywnego uczestnictwa w szkoleniach, a co za tym idzie doskonalenia swoich kompetencji i otwartości na naukę nowych umiejętności.

7. Opis ryzyk, które mogą występować podczas realizacji projektu

Macierz ryzyk projektu Wiejski Uniwersytet Międzypokoleniowy

następstwa	wysokie	- nieodpowiednie zaplanowanie czasu do przewidywanych działań - brak chętnych dzieci do wzięcia udziału w projekcie	- brak chętnych seniorów do wzięcia udziału w projekcie	
	średnie	- niedostosowanie narzędzi edukacyjnych i szkoleniowych do potrzeb seniorów - brak porozumienia między grupą seniorów/wykładowców a dziećmi		
	niskie			- obawy seniorów przed wystąpieniem publicznym
		niskie	średnie	wysokie
prawdopodobieństwo				

Powyższa macierz ryzyk prezentuje tylko niektóre (kluczowe) ryzyka, które mogą pojawić się na różnych etapach realizacji projektu. Jednocześnie ukazuje ona prawdopodobieństwo wystąpienia tych ryzyk oraz skalę następstw, które mogą one wywołać.

I tak wśród ryzyk, których prawdopodobieństwo wystąpienia jest niskie znalazły się:

- niedostosowanie narzędzi edukacyjnych i szkoleniowych do potrzeb seniorów
- brak porozumienia między grupą seniorów/wykładowców a dziećmi
- nieodpowiednie zaplanowanie czasu do przewidywanych działań
- brak chętnych dzieci do wzięcia udziału w projekcie

Następstwa dwóch pierwszych zostały określone jako średnie, nie wpływają one bezpośrednio na realizację i powodzenie projektu, natomiast znacząco wpływają na jego jakość i rezultaty, dlatego też ich określenie jest tak ważne. Pozwala ono na przedsięwzięcie działań pozwalających je uniknąć. I tak, aby zapobiec niedostosowaniu narzędzi edukacyjnych i szkoleniowych do potrzeb seniorów, należy w scenariuszach szkoleń założyć pewną wariantowość i elastyczność podejścia, a przede wszystkim na każdym etapie realizacji projektu, pamiętać o potrzebie indywidualnego dostosowania oferty do potrzeb i możliwości seniorów, dbając przede wszystkim o ich komfort i poczucie bezpieczeństwa. By natomiast uniknąć braku porozumienia między seniorami i dziećmi, należy uprzednio przeszkolić seniorów z atrakcyjnych dla dzieci form edukacyjnych, opartych na samodzielnym działaniu, zabawie, grze.

Dwa kolejne ryzyka, których prawdopodobieństwo pojawienia się jest niskie to: nieodpowiednie zaplanowanie czasu do przewidywanych działań oraz brak chętnych dzieci do wzięcia udziału w projekcie. Aby im zapobiec należy kolejno, opracować odpowiedni harmonogram realizacji projektu z określeniem „kamieni milowych” oraz odpowiednio wcześniej nawiązać kontakt z kilkoma szkołami, które potencjalnie mogą być zainteresowane projektem. Nawiązanie współpracy z kilkoma placówkami uchroni organizatorów przed sytuacją nagłej rezygnacji jednej ze szkół w udziale w projekcie.

Brak zainteresowania seniorów projektem to ryzyko, które zostało zdefiniowane jako średnie w macierzy ryzyk projektu. Pojawienie się tego ryzyka jest bezpośrednio związane z placówką/ osobą inicjującą projekt, a mianowicie jeżeli osoba/podmiot inicjujący WUM rekrutuje się spośród lokalnej społeczności jest osobą/instytucją/placówką obdarzaną zaufaniem ryzyko braku chętnych seniorów może zostać określone jako niskie. Należy jednak pamiętać, że niezależnie od osoby inicjującej projekt głównym ryzykiem może być nastawienie seniorów, ich niechęć do zmian wynikająca z wieku oraz biernego trybu życia. Sposobem na całkowite uniknięcie tego ryzyka jest odpowiednia komunikacja projektu, opierająca się na języku korzyści i mierzalnych rezultatów dla każdego z seniorów. Zapobieganie temu ryzyku jest kluczowe dla realizacji projektu, dlatego powinny zostać podjęte odpowiednie kroki jeszcze przed realizacją projektu, by temu ryzyku zapobiec.

Istnieje duże prawdopodobieństwo, że seniorzy będą obawiać się wystąpień publicznych, a prowadzenie przez nich warsztatów może przysaprać im ogromnego stresu, a co za tym idzie powodować niechęć udziału w projekcie. Jednakże sama struktura projektu, zakładająca udział seniorów w szkoleniach psychologicznych zakłada zniwelowanie tego ryzyka już na wczesnym etapie realizacji projektu, dlatego też zostało ono umieszczone w macierzy pośród niskich następstw mających wpływ na realizację projektu.

8. Opis materiałów i kosztów koniecznych do poniesienia podczas realizacji projektu

Koszty projektu należy podzielić w następujący sposób:

- koszty osobowe związane z zatrudnieniem specjalistów
- koszty zakupu materiałów i usług niezbędnych do realizacji projektu

Dodatkowo w przypadku dzierżawienia lub wynajmu przestrzeni do realizacji projektu, należy uwzględnić w planowaniu budżetu koszty lokalowe i koszty mediów.

Jeśli chodzi o koszty osobowe to składają się na nie głównie pensje specjalistów zaangażowanych w projekt oraz świadczonych przez nich usług. Specjalista ds. Nowoczesnych form edukacji – opracowanie ramowego, merytorycznego programu warsztatów dla seniorów oraz konsultacje merytoryczne oraz prowadzenie szkoleń dla seniorów. W przypadku psychologa, te koszty kształtują się analogicznie i są związane z wynagrodzeniem za konsultacje i wsparcie psychologiczne oraz za poprowadzenie szkoleń dla seniorów.

Jeśli zaś chodzi o koszty materiałów, wynikają one bezpośrednio z tematyki warsztatów prowadzonych przez seniorów. Materiały muszą być związane bezpośrednio z realizowanym tematem, w przypadku warsztatów kulinarnych będą to produkty spożywcze, w przypadku zajęć ogrodniczych rośliny i nasiona. Należy pamiętać, że uczestnikami zajęć prowadzonych przez seniorów są dzieci, dlatego należy również zabezpieczyć materiały i narzędzia dostosowane do użytkowania przez dzieci. Wszystkie narzędzia muszą posiadać atest i być dostosowane do wieku i zdolności manualnych dzieci.

Jeśli chodzi o usługi w przypadku niniejszej innowacji zostały również poniesione koszty związane z projektem oraz wykonaniem tablic edukacyjnych, będących wsparciem dla seniorów podczas ich warsztatów, a także koszty związane z transportem dzieci miejskich do wsi, w której jest realizowana innowacja.

Ze względu na czas trwania warsztatów, wśród kosztów pojawiły się również te związane z wyżywieniem uczestników i prowadzących warsztaty.

9. Analiza wyników i doświadczeń z testu

Testowanie innowacji Wiejski Uniwersytet Międzypoklениowy pozwoliło na sformułowanie następujących wniosków, które mogą być przydatne w momencie próby realizacji innowacji w innych regionach:

- realizacja Wiejskiego Uniwersytetu Międzypoklениowego w wybranej miejscowości powinna odbywać się we współpracy ze wszystkimi instytucjami mającymi wpływ na życie społeczne mieszkańców – urząd gminy, gminny ośrodek kultury, przychodnia, parafia – każdy z tych podmiotów wpływa bezpośrednio na życie seniorów, prezentuje w pewien sposób konkurencyjną ofertę, dlatego celowe wydaje się zjednoczenie siły przy tworzeniu Wiejskiego Uniwersytetu Międzypoklениowego, aby zwiększyć jego zasięg oddziaływania, uczynić z niego zmianę systemową w życiu społecznym lokalnej społeczności; w ten sposób oferta Wiejskiego Uniwersytetu Międzypoklениowego nie będzie stanowić konkurencji dla innych form aktywności przeznaczonych dla seniorów

- w miarę możliwości finansowych i czasowych etap przygotowania do innowacji powinien być jak najdłuższy, co pozwoli seniorom na głębokie utożsamienie z projektem, potraktowanie go jako swojej inicjatywy
- w miarę możliwości należy zaangażować do realizacji projektu specjalistów rekrutujących się ze społeczności lokalnej, w ten sposób można uniknąć sytuacji pierwotnego dystansu między seniorami a szkoleniowcami, co pozwoli na szybsze osiągnięcie efektu utożsamienia i identyfikacji z projektem
- głównym „problemem“ seniorów jest brak wiary w swoją sprawczość, dlatego pomocnym może okazać się wstępne przetestowanie warsztatów tematycznych na wybranej grupie focusowej, dzieci rekrutujące się z rodziny seniorów lub sąsiadów
- ogromnie ważnym elementem powodzenia projektu jest sukcesywne dostosowywanie potencjalnych, zakładanych rezultatów do możliwości, umiejętności oraz kompetencji seniorów; nie należy obawiać się niepowodzenia projektu ze względu na ograniczenia czasu lub zakresu merytorycznego warsztatów; podstawowym postulatem jest bowiem podmiotowość seniorów, wytworzenie w nich poczucia sprawczości i radości z wprowadzenia zmian do swojego życia
- należy zastanowić się, czy Wiejski Uniwersytet Międzypokoleniowy nie może dać się w danej miejscowości swojego rodzaju katalizatorem do zmian społecznych; przy współpracy różnych podmiotów administracyjnych może stać się nie tylko przestrzenią wsparcia dla seniorów, ale również miejscem zatrudnienia dla młodych ludzi powracających po studiach na wieś, miejscem aktywacji kobiet przebywających na urlopie macierzyńskim czy w końcu osób bezrobotnych

10. Rekomendacje i zalecenia oraz dodatkowe wskazówki praktyczne

Wszystkim inicjatorom Wiejskiego Uniwersytetu ekonomicznego rekomendujemy zrealizowanie początkowo pilotażu projektu jako oddolnej inicjatywy. Tego typu przedsięwzięcie nie generuje wysokich kosztów, może być realizowane w jednym gospodarstwie wiejskim przy pomocy sąsiadów z udziałem seniorów i dzieci z wybranej wsi. Przeprowadzenie pilotażu – 2 warsztaty pozwoli organizatorom zdiagnozować realną potrzebę realizacji Wiejskiego Uniwersytetu Międzypokoleniowego w danej miejscowości, jak i najbardziej odpowiednią formę jego realizacji. Przeprowadzenie próby projektu na małą skalę pozwoli natomiast na prawidłowe zaplanowanie i organizację zadania docelowego, a to z kolei pozwoli na uniknięcie błędnych rozwiązań.

Przydatną formą organizacyjną dla Wiejskiego Uniwersytetu Międzypokoleniowego mogą być wiejskie klastry współpracy, zrzeszające, z jednej strony rolników, specjalistów wybranych dziedzin – uprawa roślin, ogrodnictwo, przemysł warzywny i owocowy; koła gospodyń wiejskich, specjalizujące się w tradycyjnych kulinariach i recepturach; z drugiej zaś przedstawiciele lokalnej administracji i instytucji organizującej życie społeczne wsi – ośrodek zdrowia, szkoła, parafia, lokalny sklep, urząd gminy. Takie klastry współpracy tworzą sytuację samowystarczalną pod względem organizacyjnym – zapewnienie materiałów oraz przestrzeni do zajęć, jak i specjalistów czuwających nad sprawną realizacją projektu oraz osoby, które mogą znacznie wpłynąć promocją inicjatywy wśród mieszkańców. Taki model współpracy ma szansę na wyniesienie Wiejskiego Uniwersytetu Ekologicznego do rangi struktury

organizującej wolny czas i życie mieszkańców wsi. Należy jednak pamiętać, że taka forma stanowi punkt wyjścia do rozwijania inicjatywy, jeżeli chcemy by wpisała się ona na stałe w krajobraz życia społecznego wsi.

Z przeprowadzonego testu wynika, że seniorzy wbrew stereotypom prowadzą bogate życie towarzyskie i zraszają się w świetlicach, organizowanych przez miejskie ośrodki pomocy społecznej, dlatego też ważne jest, aby nawiązać współpracę z tymi podmiotami już na etapie planowania Wiejskiego Uniwersytetu Międzypokoleniowego i wprowadzić go na przykład jako element oferty MOPSu.

Ważnym elementem wpływającym na powodzenie i rozwój inicjatywy są korzyści, które może ona przynieść seniorom. I nie chodzi tutaj jedynie o jakościowe spędzenie wolnego czasu, ale również o bezpłatne udostępnienie zajęć oraz zorganizowanie w ramach WUM bezpłatnych atrakcji dla seniorów.

Osoby strasze z obszarów wiejskich nie dysponują wysokimi dochodami finansowymi, więc strategicznie należy pamiętać o takim sformułowaniu oferty, by nie generowała ona dodatkowych nakładów finansowych, ale również zmniejszała standardowe wydatki seniorów. Dobrze jest pomyśleć o dowozie seniorów na miejsce realizacji WUM, zapewnieniu im wyżywienia podczas warsztatów lub wypracować taką formę zajęć WUM, by seniorzy mogli również sprzedawać swoje rękodzieło lub przetwory/ potrawy. Kramik z plonami rolnictwa ekologicznego może być elementem kończącym każde zajęcia, a seniorzy mogą sprzedawać swoje produkty i w ten sposób dorabiać do emerytury.

W rekrutacji grup szkolnych należy pamiętać o szczegółowym sformułowaniu oferty i nieprzeciążeniu jej pod względem merytorycznym. Zaleca się zrealizowanie podczas wizyty jednej grupy warsztatowej maksymalnie dwóch tematów specjalistycznych. W ramach organizacji WUM warto pomyśleć o zapewnieniu dojazdu dzieci do miejsca, w którym realizowany jest WUM. W warsztatach nie powinno brać udział więcej niż 20-25 dzieci. Takie grupy można dodatkowo podzielić na pół i realizować dwa tematy zajęć równolegle. Całość można zakończyć wspólnym spacerem całej grupy po gospodarstwie i pogadanką na temat różnic i podobieństw życia na wsi i w mieście.

Podczas wysyłania oferty do szkół należy pamiętać, aby uprzedzić rodziców i nauczycieli o wszelkich alergenach, z którym mogą na wycieczce spotkać się dzieci. Należy wziąć pod uwagę wszelkie alergie i nietolerancje pokarmowe oraz choroby cywilizacyjne takie jak: atopowe zapalenie skór, alergie, astmę.

Z naszych doświadczeń w realizacji tej innowacji wynika, że o ile dosyć łatwo jest wzbudzić początkowy entuzjazm i chęć uczestnictwa w projekcie przez osoby starsze, o tyle trudniej jest utrzymać ich zaangażowanie podczas trwania projektu. W miejscowości, w której realizowana była innowacja dodatkowo działa nieodpłatna świetlica dla seniorów, która zapewnia im dojazd na miejsce zajęć, wyżywienie oraz rozrywkę, co okazało się dużą konkurencją dla WUM. Stało się tak głównie dlatego, że zaangażowanie w WUM, wymagało od seniorów sporo pracy własnej, przezwyciężenia własnych zahamowań, a udział w świetlicy pozwalał

im na zachowanie biernej postawy. Seniorzy chętnie uczestniczyli zatem w przygotowaniach do testowania innowacji, chętnie dzielili się swoją wiedzą, natomiast kiedy nadszedł czas na ich zaangażowanie, wyraźnie się przestraszyli, część zrezygnowała. Naszym zdaniem wynika to również z faktu, iż większość z tych osób przez całe życie bardzo ciężko pracowała, najpierw w polu, potem zajmowała się wnukami, obecnie są w jesieni swojego życia i z chęcią korzystają z sytuacji, kiedy już nic nie muszą. Długotrwałe efekty innowacji, takie jak utrzymanie aktywności życiowej, czy nawet możliwość zarobkowania, nie przemawiają do nich.

Wszystkie podmioty, które chciałyby wykorzystać model Wiejskiego Uniwersytetu Międzypokoleniowego powinny więc bardzo dokładnie zdiagnozować potrzeby seniorów, ale również precyzyjnie zbadać najbliższe otoczenie pod kątem opiekuńczej oferty dla seniorów.

Załączniki:

Regulamin Wiejskiego Uniwersytetu Międzypokoleniowego

I. POSTANOWIENIA OGÓLNE

1. Wiejski Uniwersytet Międzypokoleniowy – nazywany dalej WUM – funkcjonuje z nadania Rektora ds. organizacyjnych w porozumieniu z Rektorem ds. merytorycznych

2. Patronat nad działalnością WUM sprawują :

a/ patronat organizacyjny:

- Rektor ds. Organizacyjnych

b/ patronat naukowy:

- Rektor ds. Merytorycznych

3. Całością działalności WUM kieruje Rektor ds. organizacyjnych

4. WUM na zewnątrz reprezentują Rektor ds. organizacyjnych oraz Rektor ds. merytorycznych

II. DZIAŁALNOŚĆ WIEJSKIEGO UNIWERSYTETU MIĘDZYPOKOLENIOWEGO

1. WUM prowadzi działalność społeczną i edukacyjną w ramach systemu kształcenia ustawicznego, skierowaną do osób starszych, które odczuwają potrzebę kultywowania wysiłków poznawczych, rozwoju intelektualnego oraz aktywności społecznej.

2. Program i metody pracy WUM nastawione są na aktywność, samodzielność wykładowców oraz słuchaczy oraz dostosowane są do ich potrzeb i zainteresowań.

3. Program edukacyjny WUM obejmuje wiedzę z zakresu:

a/ tradycyjnego rzemiosła

b/ rolnictwa

c/ etnografii

d/ nowych technologii

4. Nauka w WUM odbywa się w zamkniętym cyklu i obejmuje cztery spotkania warsztatowe o zróżnicowanej tematyce.

5. Programy edukacyjne WUM na każdy rok akademicki opracowują Rektorzy WUM przy udziale wykładowców – seniorów a następnie przedkłada do zaopiniowania Wykładowcom – Seniorom.

6. Zajęcia w WUM prowadzone są w oparciu o programy edukacyjne w następujących formach :

a/ warsztaty specjalistyczne

b/ spacer edukacyjne

c/ inne formy zajęć grupowych

7. Zajęcia w WUM, o których mowa w pkt 6 odbywają się w następującym wymiarze:
- a/ warsztaty specjalistyczne – trzy godziny zegarowe
  - b/ spacery edukacyjne – jedna godzina zegarowa
  - c/ inne formy zajęć grupowych – forma i czas trwania zależne od zapotrzebowania grupy

III. ORGANIZACJA SEKCJI WIEJSKIEGO UNIwersyTETU MIĘDZYPOKOŁENIOWEGO

1. W ramach WUM działają następujące sekcje :
- a/ tradycja i kultura wsi
  - b/ rolnictwo i ogrodnictwo

IV. OBOWIĄZKI SŁUCHACZY UNIwersyTETU TRZECIEGO WIEKU

1. Prawa i obowiązki słuchacza WUM określają :
- Rektorzy ds. organizacyjnych i merytorycznych w porozumieniu z opiekunami dzieci i wykładowcami-seniorami

V. POSTANOWIENIA KOŃCOWE

1. Status słuchacza WUM nie jest uprawnieniem w rozumieniu ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym.
2. O wszelkich sprawach związanych z działalnością i funkcjonowaniem WUM decyduje Rektor ds. organizacyjnych.

Program metodyczny do przygotowania seniora do roli wykładowcy

W ramach przygotowania do roli wykładowcy Wiejskiego Uniwersytetu Międzypokoleniowego, każdy z seniorów odbędzie szkolenie metodyczne z zakresu nowoczesnych form edukacyjnych oraz szkolenie psychologiczne, mające na celu zwalczanie stresu, naukę podstawowych technik ułatwiających wystąpienia publiczne oraz zarządzania czasem.

Kompetencje metodyczne seniorzy zdobędą poprzez udział w szkoleniu z metod edukacyjnych, które będzie nawiązywało do zajęć, jakie sami będą przeprowadzać z zakresu tematyki wiejskiej dla grup dzieci. Ekspert z zakresu nowoczesnych form edukacji zaprezentuje im w formie interaktywnej cały proces przekazywania wiedzy, łącznie ze sposobami na przekazanie umiejętności praktycznych. Taki dobór szkolenia naturalnie wprowadzi seniorów w takie zagadnienia jak: konieczność przedstawienia tematyki zajęć, znalezienie odpowiednich metod aktywnych, konieczność zarządzania czasem, skuteczne metody komunikacji i egzekwowania zadań. Zamykanie kolejnych etapów szkolenia, konieczność podsumowania wiedzy. Podczas szkolenia prowadzący zaprezentuje seniorom również zestaw narzędzi, których obsługą seniorzy będą musieli opanować oraz wspierze się tablicą edukacyjną, która pozwoli na podsumowanie wiedzy.

Ekspert ds. Nowoczesnych form edukacji skorzysta zatem z narzędzi zaplanowanych jako wsparcie dla seniorów podczas realizacji ich autorskich warsztatów. Szkolenie z zakresu nowoczesnych form edukacyjnych zostanie przeprowadzone w oparciu o poniższy scenariusz.

Scenariusz z zakresu nowoczesnych metod edukacyjnych dla seniorów

1. Przedstawienie się i powitanie uczestników. (10 min.)
2. Przedstawienie planu warsztatów oraz zawarcie kontraktu – forma zadawania pytań, zwracania się do siebie, wyrażania wątpliwości. (5 min.)
3. Pierwsze ćwiczenie: (30 minut)

Prowadzący rozkłada przed uczestnikami następujące artykuły spożywcze: liście nori, makaron ryżowy, papier ryżowy, ocet ryżowy, matę bambusową, cukier, ryż, tuńczyka i zadaje pytanie: „Co można zrobić z takimi produktami?”

Seniorzy odpowiadają. Najprawdopodobniej nie podadzą przepisu na podstawowe sushi. I w ten sposób dochodzimy do podobnej sytuacji, w której znajdują się seniorzy rozpoczynając warsztaty z dziećmi. Ten rodzaj ćwiczenia można w stu procentach przełożyć na tematykę zajęć seniorów: smażenie pączków, pieczenie chleba, kiszenie ogórków, znieranie nasion z kwiatów i owoców.

Ważne jest, aby uświadomić seniorom, że to, co dostajemy jako efekt czynności kulinarnych, jest efektem posiadania specjalistycznej, choć zdawałoby się powszechnej wiedzy. I to seniorzy są specjalistami z wybranych dziedzin.

4. Zakończenie pierwszego ćwiczenia i samodzielna próba powtórzenia sytuacji z początku warsztatu, tym razem w oparciu o produkty im znane.

Wszyscy uczestnicy warsztatów kolejno, indywidualnie wykonują ćwiczenie przed pozostałymi uczestnikami warsztatów i prowadzącym. (80 minut)

5. Przerwa regeneracyjna – (20 minut)
6. Zwrócenie uwagi na konieczność porządkowania swoich wypowiedzi:

kończenie poszczególnych etapów: „ a teraz przechodzimy do...”, „wykonaliśmy właśnie...”, „przed nami...” (15 minut)

6. Jak utrzymać uwagę słuchaczy? (30 minut)

- Ćwiczenie w formie „burzy mózgów” - zbieranie propozycji od uczestników.

- Ćwiczenie, wykonane przez prowadzącego:

Prowadzący czyta wybrany przez siebie fragment tekstu dwa razy – raz bez świadomości postawy ciała, akcentowania wiedzy, utrzymywania kontaktu wzrokowego; drugim razem zachowując zasady dobrego wystąpienia: prawidłowa postawa ciała, pauzy pomiędzy kolejnymi partiami wiadomości, użycie dodatkowych rekwizytów, które utrzymują uwagę w

trakcie wystąpienia, powtarzanie niektórych partii informacji, utrzymywanie kontaktu wzrokowego.

Uczestnicy dzielą się swoimi wrażeniami na temat dwóch form wystąpień. Następnie każdy z nich na podstawie wybranego fragmentu tekstu przygotowuje własne wystąpienie – dobiera rekwizyty, wybiera miejsce wystąpienia, redaguje tekst, który ma przeczytać (skrót, poprawki)

7. Ćwiczenia z metody Inquiry Based Learning, czyli nauczaniu opartym na pytaniach.

Przeczytane fragmenty tekstu próbujemy przedstawić w taki sposób, aby uczestnicy sami doszli do wiedzy, którą chcemy przekazać. (40 minut)

Np. Temat: darcie pierza.

a) *Czy każdy ma w domu poduszkę?*

– *odpowiedź uczestników*

b) *Co sprawia, że poduszka jest miękka?*

– *odpowiedź uczestników*

c) *Jak myślicie jak to się staje, że pierze znajduje się w środku poduszki?*

– *odpowiedź uczestników*

d) *Jak według Was wygląda proces darcia pierza?*

– *Odpowiedź uczestników*

e) *A po co w ogóle się to robi?*

– *odpowiedź uczestników*

f) *Jak myślicie, kto wymyślił to, że pióra trafiają do poduszek?*

– *odpowiedź uczestników*

7. Stworzenie schematu warsztatów – dokumenty, który ma ułatwić seniorom poprowadzenie warsztatów. Określenie kamieni milowych tego wystąpienia. (40 minut)

- przedstawienie się
- przedstawienie tematyki zajęć
- ustalenie kontraktu

- pierwsze ćwiczenie – kilka produktów spożywczych ustawionych na stole, a obok nich kulinarny efekt, który można z nich wykonać. Czy mają ze sobą coś wspólnego? Skąd wiemy, jakie czynności wykonać po kolei? Jakich narzędzi potrzebujemy? Ile czasu nam to zajmie?
  - wnioski po pierwszym ćwiczeniu
  - samodzielna praca dzieci zgodna z zasadą: powiedz mi a zapomnę, pokaż mi jak to zrobić, a zapamiętam – konieczne wyznaczenie czasu na samodzielną pracę, informowanie dzieci o upływie czasu, zapoznanie dzieci z zasadami użytkowania narzędzi i przedmiotów
  - jak asystować w trakcie samodzielnej pracy – pamiętaj, aby nie wyręczać dzieci
  - kontroluj czas podczas samodzielnej pracy dzieci
  - zakończenie pracy
  - zebranie wniosków od dzieci i podsumowanie wiedzy
  - sposoby na podsumowanie wiedzy – ułatwią to wyliczenia np. pierwszy krok, drugi, trzeci...
  - obejrzenie efektów samodzielnej pracy dzieci
  - czas na zebranie wrażeń od dzieci
8. Ustalenie przez seniorów ich temtykę zajęć. Tworzenie samodzielnych scenariuszy zajęć, według zaproponowanego schematu. (60 minut)
9. Samodzielne przedstawianie tematyki przez seniorów przed pozostałymi uczestnikami zajęć i prowadzącym. (80 minut)
10. Podsumowanie wystąpień. (30 minut)
- Co było dla nas trudne?
  - Co nie zadziałało?
  - Jak moglibyśmy ulepszyć nasz scenariusz?
  - Czy udało nam się zmieścić w czasie?
  - Czy trudne jest występowanie przed grupą?
  - Co jest najtrudniejsze?
  - Co nam się podobało?
  - Czego najbardziej się obawiam?
11. Zakończenie zajęć.

Poniższa tabela stanowi praktyczne narzędzie wspomagające proces przygotowania oraz prowadzenia zajęć przez seniorów. Proponuje ona kolejność realizacji poszczególnych etapów warsztatu, a także sugeruje, które z nich mogą być realizowane. Należy jednak pamiętać o tym, że schemat przedstawiony w tabeli może być dowolnie modyfikowany i przekształcany przez seniorów. Tabela odwołuje się do zaproponowanych powyżej scenariuszy zajęć, ale może być ona równie dobrze ograniczona do zaledwie kilku punktów, które powinna zawierać każda jednostka edukacyjna. Jak:

- powitanie
- przedstawienie tematu
- samodzielna praca uczestników
- podsumowanie zdobytej wiedzy
- pożegnanie

Powyższa propozycja stanowi podstawowy szkielet realizacji zajęć, który może zostać indywidualnie wypełniony przez każdego z seniorów w zależności od ich potrzeb, umiejętności i zaangażowania.

LP.	DZIAŁANIE	TWOJE NOTATKI
1	PRZEDSTAW SIĘ	
2	PRZEDSTAW PLAN WARSZTATÓW, TYTUŁ I KOLEJNE ETAPY PRACY, PODZIEL JE NA PUNKTY	
3	USTAL ZASADY ZAJĘĆ	
4	PIERWSZE ĆWICZENIE Z PRODUKTAMI	

5	ZBIERZ WNIOSKI OD DZIECI	
6	<p>WYZNACZ 1 ZADANIE:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ZAPOZNAJ DZIECI Z NARZĘDZIAMI - POWIEDZ, ILE MAJĄ CZASU NA WYKONANIE ZADANIA - POWIEDZ, ŻE MOGĄ LICZYĆ NA TWOJĄ POMOC <p>NIE MÓW, TERAZ SAMI PRZYGOTUJCIE PĄCZKI, PODZIEL PRACĘ NA ETAPY:</p> <ul style="list-style-type: none"> - WRZUCAMY DROŻDŻE DO MISECZKI - DOLEWAMY WODĘ I TROCHĘ CUKRU - MIESZAMY AŻ STWORZY SIĘ ZACZYN <p>ITD.</p>	
7	<p>W TRAKCIE PRACY DZIECI, ZADAWAJ PYTANIA:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. JAK SOBIE RADZICIE? 2. CZY MACIE Z CZYMŚ PROBLEM ? 3. CZY POTRZEBUJECIE MOJEJ POMOCY? 	

8	KONTROLUJ CZAS – INFORMUJ DZIECI, ILE CZASU IM ZOSTAŁO	
9	PO ZAKOŃCZENIU PRACY, ZBIERZ WNIOSKI OD DZIECI	<i>Pamiętaj, że to Ty wskazujesz, która osoba zabiera głos!</i>
10	PODSUMUJ Z DZIEĆMI ZDOBYTĄ PRZEZ NIE WIEDZĘ, ZADAWAJ PYTANIA, NA KTÓRE DZIECI BĘDĄ ODPOWIADAĆ. MOŻESZ ZASTOSOWAĆ WYLICZENIA	

Szkolenie psychologiczne z seniorami

To szkolenie zostanie przeprowadzone w formie wywiadu grupowego. To nieinwazyjna forma szkolenia pozwalająca psychologowi zdiagnozować dobrze całą grupę, jak i poszczególnych uczestników. Wywiad grupowy w odbiorze uczestników będzie rodzajem luźnej rozmowy, tylko delikatnie usystematyzowanej przez psychologa.

Scenariusz wywiadu grupowego

Zaleca się, aby przeprowadzenie wywiadu grupowego było zadaniem inicjującym powstanie Wiejskiego Uniwersytetu Międzypokoleniowego w danym miejscu. Zajęcia w formie zogniskowanego wywiadu grupowego mają odegrać kilka ról w odniesieniu do całej innowacji:

1. Zapoznanie się wykładowców/seniorów WUM; zapoznanie seniorów ze specjalistą ds. nowoczesnych form edukacji, psychologiem,
2. Zdiagnozowanie potrzeb seniorów/wykładowców, które muszą zostać spełnione, by efektywnie poprowadzili swoje warsztaty
3. Aktywizacja uczestników seniorów/wykładowców
4. Dopracowanie scenariuszy warsztatów prowadzonych przez seniorów

W kontekście przygotowania warsztatów tematycznych warto wykorzystać istotne zalety wywiadów grupowych:

- efekt synergii – wspólny wysiłek grupy prowadzi do generowania szerszej gamy opinii i pomysłów niż sytuacja rozmowy z pojedynczą osobą;

- efekt kuli śniegowej – komentarze jednych uczestników grupy powodują repliki innych; reakcja łańcuchowa wciągająca w rozmowę większość osób, co zwiększa otrzymywaną liczbę informacji;
- efekt stymulacji – grupa zwiększa motywację do wykonania zadania; zwiększa entuzjizm do dyskusji;
- efekt bezpieczeństwa – ma się silniejsze poczucie bezpieczeństwa, gdy jest się w grupie; przyczynia się to do śmielszego wyrażania opinii;
- efekt spontaniczności – sytuacja grupowa jest dla ludzi bardziej naturalna, co owoduje z kolei większą naturalność wypowiedzi.

Wywiady grupowe mogą odbywać się nie tylko na początku realizacji WUM, ale także w różnych fazach jego realizacji. Można rozważyć np. wprowadzenie comiesięcznych podsumowań zrealizowanych działań, połączonych z planowaniem działań na kolejny miesiąc.

Wywiad może być rejestrowany. Może być spisywany na bieżąco przez specjalistę ds. nowoczesnych edukacji oraz prowadzącego wywiad/psychologa.

Uczestnicy wywiadu powinni siedzieć przy wspólnym stole – najlepiej okrągłym lub kwadratowym. Prowadzący wywiad/psycholog powinien zająć miejsce wśród nich. Wywiad musi być przeprowadzony w formie rozmowy, a nie wykładu.

Liczba uczestników wywiadu nie powinna przekraczać dziesięciu osób. W przypadku, gdy w WUM uczestniczyć będzie większa grupa seniorów, należy przeprowadzić dwie lub więcej tury wywiadów w mniejszych grupach.

Scenariusz wywiadu grupowego

I. WSTĘP – 5 minut

1. Psycholog przedstawia cel spotkania.
2. Przedstawienie się uczestników:
  - a. I runda: Imię, wiek, zawód wykonywany w przyszłości, od jak dawna tu mieszkam, z kim mieszkam.
  - b. II runda: każda osoba musi powiedzieć: „Jestem XY i lubię XYZ”.

II. ZAINTERESOWANIA – 10 minut

1. Nawiązać do tego, co powiedział/a, że lubi...
2. Jakie ma hobby?
3. Z kim lubi spędzać czas?
4. Jakie unikatowe umiejętności posiada?

III. MÓJ TYPOWY DZIEŃ – 25 minut

35

1. Jak przebiega?
2. Co robię?
3. Z kim się spotykam? Z jak wieloma ludźmi się spotykam? Czy tylko rodzina czy szersza społeczność?
4. Jakimi środkami finansowymi dysponuję na zaspokojenie własnych potrzeb

IV. KONTEKST SPOŁECZNY – 10 minut

1. Typowe aktywności podejmowane przez osoby starsze w mojej miejscowości (ewentualnie w gminie).
2. Szacunek wobec osób starszych – jak traktują mnie inni.
3. Czy musiałem/am zrezygnować z jakichś aktywności, ponieważ nie wypada podejmować ich w moim wieku?

V. PROBLEMY – 25 minut

1. Z jakimi największymi trudnościami spotykam się w życiu codziennym?
2. Jaki jest mój stan zdrowia?
3. Co pomogłoby uczynić mój typowy dzień lepszym?

VI. OMÓWIENIE POSZCZEGÓLNYCH SCENARIUSZY WARSZTATÓW – 60 minut (15 minut na warsztat)

1. Moderator w kilku zdaniach przedstawia założenia każdego z warsztatów – zbierane są komentarze i propozycje ulepszeń odnośnie każdego z nich.

Analiza danych pod kątem potencjalnych ryzyk, jak również pod względem zachowania komfortu i poszanowania godności i niezależności seniorów.

Po spotkaniu powinna zostać sporządzona notatka słowo w słowo. Kluczowe elementy wywiadu, pozwalające na indywidualną charakterystykę jego uczestników powinny być zapisane z zachowaniem podziału na role (tak, aby możliwe było zidentyfikowanie różnych wypowiedzi tych samych rozmówców).

Scenariusze tematyczne zajęć, prowadzonych przez seniorów

Każdy scenariusz warsztatu oprócz określonego tematu powinien zawierać:

- czas trwania warsztatu
- ilość uczestników
- minutowy plan działań
- opisy poszczególnych działań
- opis metody pracy
- przyporządkowanie poszczególnych działań do osób prowadzących oraz uczestników
- określony cel warsztatu
- spis jakościowy i ilościowy materiałów niezbędnych do przeprowadzenia treningu
- opis przestrzeni, w której mogą się odbyć treningi
- zapotrzebowanie sprzętowe i infrastrukturalne niezbędne do przeprowadzenia treningu

Każde z dzieci otrzyma podczas realizowanego cyklu warsztatów „Niezbędnik WUM”-zestaw materiałów i narzędzi, na który złożą się:

- a) fartuszek dziecięcy
- b) mini wałki do ciasta
- c) słoiki
- d) torebki papierowe
- e) mini noże do krojenia
- f) miski do wyrabiania ciasta
- g) zestaw przepisów i instrukcji z każdego warsztatu

Scenariusz I: Od ziarenka do bochenka

Czas trwania warsztatu:	3 godziny
Ilość uczestników:	20 dzieci oraz nauczyciele/opiekunowie
Metody pracy:	pogadanka, praca samodzielna, burza mózgów, metoda pytań i odpowiedzi
Cel warsztatu:	zapoznanie dzieci z tradycyjną techniką pieczenia chleba
Zapotrzebowanie materiałowe:	mąka, woda, fartuszki, stolnice, wałki, ściereczki,
Przestrzeń:	kuchnia wyposażona w piec, stoły do pracy, dostęp do wody

- Prowadzący przedstawia się oraz prosi o przedstawienie dzieci. (10 minut)
- Prowadzący ustala kontrakt/ zasady obowiązujące na zajęciach.

Ćwiczenie pierwsze: Zagdaka

a) Prowadzący ustawia na stole:

- mąkę w misce
- wodę w dzbanku
- sól

b) prowadzący pyta dzieci, czy wiedzą, co to za produkty? Obok kładzie bochenek chleba.

c) prowadzący daje do spróbowania dzieciom po kawałki chleba, następnie pyta dzieci, jak to się staje, że z takich produktów powstaje chleb.

d) Dzieci zgłaszają się i podają swoje propozycje przepisu na chleb. Prowadzący po serii propozycji od dzieci, podsumowuje to, co powiedziały.

- Prowadzący przedstawia tematykę oraz plan zajęć.
- Prowadzący przedstawia właściwy przepis na chleb i przedstawia kolejne etapy pracy.
- Prowadzący pokazuje dzieciom narzędzia, z których będą korzystać. Pokazuje jak ich używać.

- Prowadzący rozdaje dzieciom narzędzia, pozwala dzieciom, aby poróbowały sobie, jak używać narzędzi na sucho.
- Prowadzący pyta dzieci, jaki rodzaj chleba najbardziej lubią? Prowadzący pyta, czy jadły kiedyś jakiś inny rodzaj chleba niż taki, który jest najbardziej popularny w Polsce.
- Prowadzący opowiada o tym, że mieszanina mąki i wody, to tradycyjny przepis, który jest stosowany na całym świecie. Niektóre narody pieką z niej bochenki, a jeszcze inne placki.
- Prowadzący rozdaje dzieciom produkty i wyznacza kolejne zadania w ramach własnej pracy.
- Samodzielna praca dzieci.
- Prowadzący wyjmuję wcześniej przygotowane i wyrosnięte ciasto chlebowe i daje dzieciom po kawałku.
- Dzieci samodzielnie formują bochenki chleba.
- Chleby trafiają do pieca.

Prowadzący podsumowuje wiedzę i pracę dzieci za pomocą wyliczeń i zadawania pytań.

Prowadzący mówi o tym, że taki rodzaj chleba, to chleb, który pieczono 10, 50, a nawet 100 lat temu i że w ten sposób również przekazuje się tradycję z pokolenia na pokolenia.

Prowadzący wraz z dziećmi podsumowuje wiedzę w oparciu o tablicę edukacyjną zawierającą rozrysowany graficznie przepis na chleb.

Dzieci oglądają efekty swojej pracy i wyjmują z pieca gotowe bochenki chleba.

Pożegnanie i zakończenie zajęć.

Tablica edukacyjna, służąca podsumowaniu i zebraniu wiedzy z warsztatów

OD ZIARENKA DO BOCHENKA

Produkty potrzebne do wypieku chleba:

mąka + woda + sól + drożdże + dodatki (ziarna)

CZAS PRODUKCJI / etapy pieczenia 1 BOCHENKA CHLEBA:

1. Przygotowanie zaczynu (czas ok. 1h)
2. Łączenie produktów (czas ok. 10 minut)
3. Wyrabianie ciasta, formowanie bochenka (czas ok. 45 minut)
4. Posypywanie ziarnami, wyrastanie (czas ok. 30 minut)
5. Pieczenie (czas ok. 45 minut)

Scenariusz II: Najlepsze pączki na świecie

Czas trwania warsztatu:	3 godziny
Ilość uczestników:	20 dzieci oraz nauczyciele/opiekunowie
Metody pracy:	pogadanka, praca samodzielna, burza mózgów, metoda pytań i odpowiedzi
Cel warsztatu:	zapoznanie dzieci z tradycyjną techniką cukierniczą
Zapotrzebowanie materiałowe:	mąka, masło, jajka, cukier, konfitury, tłuszcz do smażenia

Przestrzeń:

kuchnia wyposażona w piec, stoły do pracy,
dostęp do wody

- Prowadzący przedstawia się oraz prosi o przedstawienie dzieci. (10 minut)
- Prowadzący ustala kontrakt/ zasady obowiązujące na zajęciach.

Ćwiczenie pierwsze: Zagdaka

a) Prowadzący ustawia na stole:

- mąka,
- masło,
- jajka,
- cukier,
- konfitury,
- tłuszcz do smażenia

b) prowadzący pyta dzieci, czy wiedzą, co to za produkty? Obok kładzie półmisek z gotowymi pączkami

c) prowadzący za pomocą metody pytań i odpowiedzi omawia z dziećmi poszczególne produkty i ich możliwe zastosowania

d) prowadzący daje do spróbowania dzieciom po kawałki chleba, następnie pyta dzieci, jak to się staje, że z takich produktów powstaje chleb.

e) Dzieci zgłaszają się i podają swoje propozycje przepisu na pączki. Prowadzący po serii propozycji od dzieci, podsumowuje to, co powiedziały.

- Prowadzący przedstawia tematykę oraz plan zajęć.
- Prowadzący przedstawia właściwy przepis na pączki i przedstawia kolejne etapy pracy.
- Prowadzący pokazuje dzieciom narzędzia, z których będą korzystać. Pokazuje jak ich używać.
- Prowadzący rozdaje dzieciom narzędzia, pozwala dzieciom, aby popróbowwały sobie, jak używać narzędzi „na sucho”.
- Prowadzący pyta dzieci, jaki rodzaj pączków najbardziej lubią? Prowadzący pyta, czy jadły kiedyś jakiś inny rodzaj pączków niż taki, który jest najbardziej popularny w Polsce.

- Prowadzący opowiada o najtrudniejszych krokach w pracy, zwraca szczególną uwagę na oddzielanie białek od żółtek i konieczność wcześniejszego przygotowania zaczynu.
- Prowadzący rozdaje dzieciom produkty i wyznacza kolejne zadania w ramach własnej pracy.
- Samodzielna praca dzieci.
- Prowadzący wyjmuje wcześniej przygotowane i wyrosnięte ciasto na pączki i daje dzieciom po kawałku.
- Dzieci dostają również po słoiczku konfitury i same formują pączki.
- Pączki zaczynają się smażyć.
- Prowadzący przedstawia dzieciom kolejne zadanie.
- Dzieci dostają cukier puder i białka/wodę.
- Dzieci samodzielnie odmierzają odpowiednią ilość cukru i dodają wodę lub białka i zaczynają kręcić lukier.
- Prowadzący podsumowuje wiedzę i pracę dzieci za pomocą wyliczeń i zadawania pytań.
- Prowadzący mówi o tym, że taki rodzaj pączków to tradycyjny przepis. Prowadzący może przygotować ciekawostkę o historii pączków. W Polsce jadano pączki już nawet 400 lat temu, były nawet znane w starożytnym Rzymie, czyli prawie 2000 lat temu.
- Prowadzący wraz z dziećmi podsumowuje wiedzę w oparciu o tablicę edukacyjną zawierającą rozrysowany graficznie przepis na pączki.
- Dzieci polewają pączki lukrem i pakują je w torebki dla rodziców, a następnie same jedzą pączki.
- Pożegnanie i zakończenie zajęć.

Tablica edukacyjna, służąca podsumowaniu i zebraniu wiedzy z warsztatów

NAJLEPSZE PĄCZKI NA ŚWIECIE

Produkty potrzebne do wykonania pączków:

mąka + drożdże + masło + cukier + jajka + mleko + konfitury + tłuszcz

CZAS PRODUKCJI / etapy pieczenia 10 NAJLEPSZYCH PĄCZKÓW:

1. Wykonanie zaczynu z drożdży, mleka, mąki i cukru (czas ok. 15 minut)
2. Łączenie składników, wyrabianie ciasta, wyrastanie (czas ok. 1 godzina)
3. Formowanie i nadziewanie pączków (czas ok. 10 minut)
4. Smażenie (czas ok. 20 minut) **POMOC RODZICÓW PRZY SMAŻENIU**
4. Dekoracja: lukier, puder (czas ok. 3-30 minut)

WYKONANIE LUKRU: cukier puder + woda + cytryna

 Pszczółki
 Gospodarstwo Edukacyjne
 WIEDZOCIELE I MAŁOPOLSKA
www.pszczolki.org

Scenariusz III: Tańcowanie w beczce

Czas trwania warsztatu:	3 godziny
Ilość uczestników:	20 dzieci oraz nauczyciele/opiekunowie
Metody pracy:	pogadanka, praca samodzielna, burza mózgów, metoda pytań i odpowiedzi
Cel warsztatu:	zapoznanie dzieci z tradycyjną techniką konserwacji żywności - kiszeniem
Zapotrzebowanie materiałowe:	beczki z kapustą, ogórki, czosnek, chrzan, sól, woda słoiki, świeża kapusta w główkach, marchew

Przestrzeń:

kuchnia wyposażona w piec, stoły do pracy,
dostęp do wody

- Prowadzący przedstawia się oraz prosi o przedstawienie dzieci. (10 minut)
- Prowadzący ustala kontrakt/ zasady obowiązujące na zajęciach.

Ćwiczenie pierwsze: Zagdaka

a) Prowadzący ustawia na stole:

- kapustę w beczce
- główkę kapusty
- marchew
- sól

b) prowadzący pyta dzieci, czy wiedzą, co to za produkty? Obok kładzie główkę kapusty

c) prowadzący daje do spróbowania dzieciom kiszoną kapustę, następnie pyta dzieci, jak to się staje, że z takich produktów powstaje kiszona kapusta

- Dzieci zgłaszają się i podają swoje propozycje przepisu na kiszoną kapustę.
- Prowadzący po serii propozycji od dzieci, podsumowuje to, co powiedziały.
- Prowadzący przedstawia tematykę oraz plan zajęć i uprzedza, że zanim dzieci zaczną właściwą pracę, czas na chwilę zabawy.
- Dzieci wraz z prowadzącym przechodzą do pomieszczenia, w którym znajdują się beczki z kiszoną kapustą.
- Prowadzący pyta dzieci, czy wiedzą, dlaczego te beczki są takie duże?
- Dzieci podają różne odpowiedzi.
- Prowadzący opowiada o tradycyjnym sposobie kiszenia kapusty, czyli udeptywaniu.
- Dzieci zdejmują buty i skarpetki i w specjalnych foliowych skarpetkach kolejno próbują udeptywać kapustę w baczkiach.
- Dzieci wracają do kuchni, gdzie już czekają na nie produkty do zrobienia ogórków kiszonych.
- Prowadzący przedstawia właściwy przepis na kiszony ogórek i przedstawia kolejne etapy pracy.

- Prowadzący pokazuje dzieciom narzędzia, z których będą korzystać. Pokazuje jak ich używać.
- Prowadzący rozdaje dzieciom narzędzia, pozwala dzieciom, aby poróbowwały sobie, jak używać narzędzi na sucho.
- Prowadzący pyta dzieci, czy wiedzą, dlaczego powstały kiszonki? Dzieci odpowiadają. A prowadzący opowiada o kiszeniu jako sposobie konserwowania żywności.
- Prowadzący rozdaje dzieciom produkty i wyznacza kolejne zadania w ramach własnej pracy.
- Samodzielna praca dzieci – wykonanie swoich własnych ogórków kiszonych.
- Prowadzący podsumowuje wiedzę i pracę dzieci za pomocą wyliczeń i zadawania pytań.

Prowadzący wraz z dziećmi podsumowuje wiedzę w oparciu o tablicę edukacyjną zawierającą rozrysowany graficznie przepis na kiszony ogórek.

Pożegnanie i zakończenie zajęć.

Tablica edukacyjna, służąca podsumowaniu i zebraniu wiedzy z warsztatów

KISZENIE OGÓRKÓW

Produkty potrzebne do wykonania ogórków kiszonych:

ogórki + czosnek + chrzan + sól + woda + koper + SŁOIK

CZAS PRODUKCJI / etapy wykonania 1 SŁOIKA OGÓRKÓW KISZONYCH:

1. Mieszanie wody z solą (czas ok. 3 minuty)
2. Układanie składników w słoiku (czas ok. 10 minut)
3. Napełnianie słoika zalewą (czas ok. 1 minuta)
4. Zakręcanie słoików (czas ok. 1 minuta)

Gospodarstwo Edukacyjne
NIEZWIJOWICE I MAŁOPOLSKA
www.pszczolki.org

Scenariusz IV: Od nasiona do owocu

Czas trwania warsztatu:	3 godziny
Ilość uczestników:	20 dzieci oraz nauczyciele/opiekunowie
Metody pracy:	pogadanka, praca samodzielna, burza mózgów, metoda pytań i odpowiedzi
Cel warsztatu:	zapoznanie dzieci z cyklem życia roślin
Zapotrzebowanie materiałowe:	nożyczki, woreczki, doniczki, ziemia
Przestrzeń:	ogród, sad

Prowadzący przedstawia się oraz prosi o przedstawienie dzieci. (10 minut)

Prowadzący ustala kontrakt/ zasady obowiązujące na zajęciach.

Ćwiczenie pierwsze: Zagdaka

a) Prowadzący pokazuje dzieciom otoczenie – kwiaty, drzewa, krzewy i zadaje pytanie:

„Jak to się stało, że te rośliny tu są?”

Dzieci odpowiadają – prowadzący każdą odpowiedź powtarza na głos, a następnie za pomocą wyliczenia stara się uporządkować wiedzę dzieci.

Cała grupa przechodzi obok drzewa owocowego. Prowadzący zrywa jabłko, kroi je pół i pokazuje pestki. Opowiada o tym, że pestka to właśnie początek życia każdej rośliny i pyta dzieci w jakich owocach są jeszcze pestki. Dzieci odpowiadają.

Ćwiczenie drugie:

Dzieci dostają małe nożyki i kilka jabłek i mają zadanie zebrać z owoców jak najwięcej pestek/ nasion.

Po zakończeniu zadania dzieci chwalą się, ilością zebranych pestek, a następnie chowają je do woreczka z napisem „jabłoń/ gruszka/ śliwa” - w zależności od tego przy jaki drzewie odbywa się praca.

Następnie prowadzący pyta dzieci, a jak „powstają” rośliny, które nie mają pestek.

Dzieci podają swoje odpowiedzi, a prowadzący znów porządkuje je za pomocą wyliczeń.

Następnie podchodzi z dziećmi do tej części ogrodu, w której znajdują się kwiaty. Każde dziecko dostaje jeden kwiatostan i ma za zadanie znaleźć w nim nasiona.

Kiedy dzieci wykonają zadanie, dostają czas na to, by z kwiatu oddzielić nasiona.

Samodzielna praca dzieci.

Dzieci gromadzą zebrane nasiona i chowają do torebki z nazwą danego kwiatu.

Cała grupa przechodzi na grządkę z roślinami bulwiastymi np. ziemniakami.

Prowadzący rozdaje dzieciom przecięte na pół ziemniaki i pyta, co zrobić jeśli roślina nie ma ani pestem ani kwiatów z nasionami.

Dzieci podają swoje odpowiedzi.

Prowadzący mówi, że ziemniak sam w sobie jest nasionem – bulwą.

Prowadzący zadaje dzieciom zadanie posadzenia w doniczce małego ziemniaka.

Dzieci samodzielnie wykonują sadzonkę ziemniaka.

Prowadzący mówi o tym, jak dąbć o sadzonkę.

Cała grupa przechodzi do tablicy edukacyjnej, na której jest pokazany cykl życia roślin od pestki do owocu. Prowadzący podsumowuje wiedzę.

Dzieci zabierają zebrane nasiona oraz sadzonkę z ziemniakiem

Zakończenie zajęć.

Tablica edukacyjna, służąca podsumowaniu i zebraniu wiedzy z warsztatów

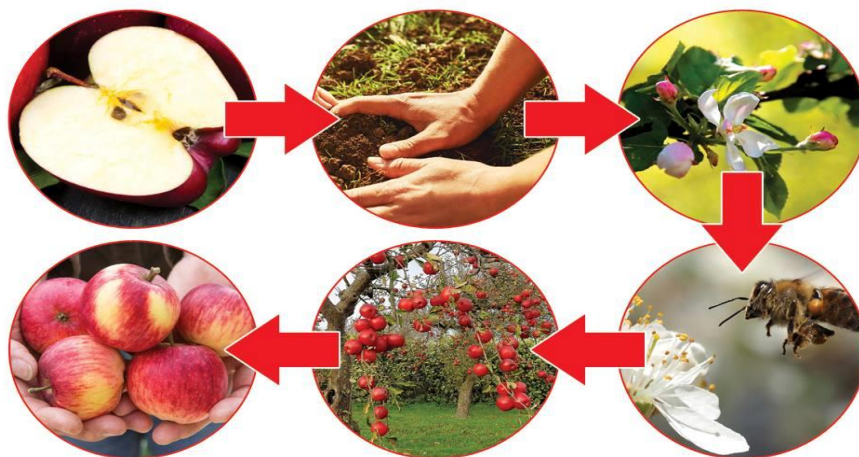
OD NASIONA DO OWOCU

CZAS NA SPACER PO OGRODZIE

WYSTARCZA: bezpieczny nożyk, papierowe woreczki na nasiona, ołówek

Pamiętaj, że im więcej nasion tym większe plony. Jest to ważne szczególnie wtedy, gdy zbierasz pestki np. dyni lub cukinii, których owoce i pędy zajmują dużo miejsca. Pamiętaj aby dobrze wysuszyć nasiona by nie zgniły. MNÓSTWO CZASU W OCZEKIWANIU NA PLONY.

Gospodarstwo Edukacyjne
w Małopolsce
www.pszczolki.org

*Aby usystemtyzować formę i przebieg scenariuszy warsztatów zarówno skierowanych do seniorów, jak i do dzieci warto uprzednio zaplanować ich przebieg i wyodrębnić wszystkie rodzaje aktywności, które chcemy zrealizować. Może być w ty pomocny, zaproponowany poniżej dziennik aktywności:

Zajęcia wstępne – szkolenie z zakresu nowoczesnych form edukacyjnych dla seniorów

- Streszczenie wystąpienia trenera, w którym przedstawia on założenia zajęć.
- Opis sposobu zaangażowania uczestników w przygotowanie zajęć tematycznych.
- Opis sposobu dokonania diagnozy uczestników pod kątem ich uczestnictwa w konkretnych zadania (np. pod kątem alergii pokarmowych w przypadku zajęć kulinarnych, pod kątem sprawności fizycznej w przypadku zajęć ruchowych itd.).

Zajęcia wstępne – szkolenie psychologiczne dla seniorów

- Streszczenie wystąpienia trenera, w którym przedstawia on założenia zajęć.
- Opis sposobu zaangażowania uczestników w przygotowanie zajęć tematycznych.
- Opis sposobu dokonania diagnozy uczestników pod kątem ich uczestnictwa w konkretnych zadania

Zajęcia tematyczne 1: Od ziarenka do bochenka

- Opis przygotowań do zajęć, w tym charakterystyka przygotowanych materiałów niezbędnych do przeprowadzenia zajęć.
- Szczegółowy opis aktywności podejmowanych przez każdego z uczestników zajęć wraz z odnotowaniem czasu ich trwania.
- Opis sposobu monitorowania przez trenera bezpieczeństwa uczestników warsztatów

Zajęcia tematyczne 2: Najlepsze pączki na świecie

- Opis przygotowań do zajęć, w tym charakterystyka przygotowanych materiałów niezbędnych do przeprowadzenia zajęć.
- Szczegółowy opis aktywności podejmowanych przez każdego z uczestników zajęć wraz z odnotowaniem czasu ich trwania.
- Opis sposobu monitorowania przez trenera bezpieczeństwa uczestników warsztatów

Zajęcia tematyczne 3: Tańcowanie w beczce

- Opis przygotowań do zajęć, w tym charakterystyka przygotowanych materiałów niezbędnych do przeprowadzenia zajęć.
- Szczegółowy opis aktywności podejmowanych przez każdego z uczestników zajęć wraz z odnotowaniem czasu ich trwania.
- Opis sposobu monitorowania przez trenera bezpieczeństwa uczestników warsztatów

Zajęcia tematyczne 4: Od nasiona do owocu

- Opis przygotowań do zajęć, w tym charakterystyka przygotowanych materiałów niezbędnych do przeprowadzenia zajęć
- Szczegółowy opis aktywności podejmowanych przez każdego z uczestników zajęć wraz z odnotowaniem czasu ich trwania.
- Opis sposobu nadzorowania przez trenera bezpieczeństwa uczestników agrotreningów.

Zajęcia podsumowujące:

- Opis sposobu realizacji podsumowania zajęć (np. wywiad grupowy, prezentacja prac)
- Zebranie uwag uczestników odnośnie przeprowadzonych zajęć, zwłaszcza dotyczących możliwych przyszłych ulepszeń.